

בס"ד. שיחת אחרון של פסח, ה'תשכ"ג.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה.

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר: אודות רבינו הזקן (שהשנה היא שנת הק"ן להסתלקותו), שכל עניני המס"נ שלו הם כלא לגבי המס"נ לנתק את עצמו מהעבודה ד"עמך לא חפצתי", ולהתמסר לעשיית טובה ליהודי.

ובהקדמה:

אצל רבינו הזקן היתה העבודה דמסירת נפש — לא רק כפירוש העולם, שמוסר את גופו וכל עניניו ועד שמוסר את חייו על קדושת השם, אלא גם מסירת הנשמה, שעם היותה נפש אלקית, שייך בה ענין המס"נ להקב"ה.

והענין בזה — שכל זמן שהנשמה היא במציאותה, אזי נהנית רק מזיו השכינה²; ואילו כדי לקבל בחי' העצמות — שזהו הענין ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"³, כפי שהי' רבינו הזקן אומר בעת דביקותו: "איך וויל ניט דיין ג"ע, איך וויל ניט דיין עוה"ב כו', איך וויל מער ניט אַז דיך אַליין"⁴ — צריך להיות מסירת הנשמה.

וענין זה נקרא בשם "מסירת נפש" — כפי שנקראת מס"נ כפשוטה, מסירת הגוף. והיינו, שכשם שבנוגע לגוף צריך למסרו לגמרי, ועד למסור את חייו על קידוש השם, כך גם בנוגע לנשמה, הנה עם היותה נפש אלקית, מ"מ, בכדי לקבל בחי' העצמות, צריך למסור את כל מציאותה.

וביחד עם זה שאצל רבינו הזקן היתה העבודה של מס"נ, שזוהי העבודה ד"עמך לא חפצתי גו'" — התמסר בהשתדלות לעשות טובה ליהודי בגשמיות.

נדרועה אמנם האגה"ק⁵ שבה כותב שלא יטרידוהו בשאלות בענינים גשמיים, שזה שייך רק לנביאים ממש וכו', אבל אעפ"כ, כל ימיו⁶

(1) לקו"ד ח"א מה, רע"א.

(2) ברכות יז, א.

(3) תהלים עג, כה.

(4) סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה בזה.

(5) יום" יח כסלו.

(6) מלבד הפסק זמן קצר, כידוע הסיפור סכ"ב.

(7) פ"מ (דרמ"צ קלח, סע"א) — נעתק ב"היום

— היתה הנהגתו באופן שהתמסר והשתדל בטובתם של ישראל בעניינים גשמיים⁷].

ואין זה באופן שמצד זה נחסר בעבודתו במס"נ באופן ד"עמך לא חפצתי", אלא אדרבה, זוהי אמיתית שלימות המס"נ — כי, אמיתית ענין המס"נ הוא שאינו חושב אודות עצמו, שהוא ימסור את נפשו, אלא הוא מסור ונתון אל הענין שעבורו מוסר את נפשו, ובמילא, "אם כה יאמר לא חפצתי .. הנני"⁸, והיינו, שכאשר המענה מלמעלה על רצון ותשוקת האדם באופן ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ" הוא "לא חפצתי", אלא רצון העליון הוא שהאדם ישאר למטה, אזי "הנני", להיותו מסור ונתון אל הכוונה העליונה.

וכפי שמצינו אצל דוד: הפסוק "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ" — אמרו דוד. ואעפ"כ, מצד גודל הביטול שלו, כמ"ש "אם לא שויתי ודוממתי", שהי' בביטול כאבן דומס⁹, אמר "אם כה יאמר לא חפצתי .. הנני".

ב. חיבור ב' קצוות הנ"ל — הדביקות ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ", ביחד עם ההשתדלות בעניינים גשמיים — מצינו גם במשיח: על משיח נאמר¹¹ "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד", היינו, שיהי' למעלה מהאבות ומשה רבינו ואדם הראשון (כמרומז ב"מאד", אותיות אדם, אבל בצירוף ד"מאד"), אפילו כפי שהי' בג"ע קודם החטא (כידוע פרטי הדעות בזה¹²). והיינו, שאף שקודם החטא הי' כללות העולם במדרגה נעלית, ועאכ"כ שגדלה ביותר מעלת ג"ע, ובג"ע גופא מדובר אודות אדה"ר שהי' יציר כפיו של הקב"ה¹³ — הנה כל זה אינו מגיע למעלתו של משיח. וכידוע¹⁴ שענינו של משיח הוא בחי' פנימיות עתיק, שלא נתגלה עכשיו, ויתגלה רק לעתיד לבוא.

וביחד עם זה, מבואר בהפטרות היום שמשיח יפעל הגילוי גם בבעלי-חיים טמאים שלמטה מקליפת נוגה, כמו זאב נמר ודוב ועד לנחש¹⁵,

7) ראה גם תו"מ חט"ז ע' 48 הערה 52. דאחש"פ תרל"ה (סה"מ תרל"ה ח"א ע' רסו). ד"ה והניף ידו על הנהר דאחש"פ תרח"ץ וש"נ.

8) שמואל-ב טו, כו. וראה ביאור"ז (סה"מ תרח"ץ ע' ג). לאדהאמ"צ ס"פ פקודי.

9) תהלים קלא, ב.

10) ראה ראב"ע עה"פ.

11) ישעי' נב, יג.

12) ראה ד"ה לגזרים י"ס לגזרים כל"ח

13) ראה ב"ר פכ"ד, ה. קה"ר פ"ג, יא (ב).

14) ראה פע"ח שער הק"ש רפט"ו.

15) לקו"ת שה"ש בסופו. ובכ"מ.

16) ישעי' יא, רח.

ש"לא ירעו ולא ישחיתו"¹⁶ (והיינו, שמדובר אודות כאלו שיש צורך לפעול עליהם ש"לא ירעו ולא ישחיתו").

וא"כ, הרי זה חיבור של ב' קצוות, מן הקצה אל הקצה.

וכיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתנו עכשיו¹⁷ — הנה על זה באה ההוראה מסיפור הנ"ל אודות חיבור ב' הקצוות אצל רבינו הזקן, שמסר זאת לנשיאים שלאחריו עד לרבינו נשיאנו שמסר זאת לכל ההולכים בעקבותיו, שביחד עם זה שצריכים לעסוק בהשגת התורה כו', צריך להתעסק גם בענינים הכי פשוטים, וכנ"ל שההתעסקות בענינים הכי פשוטים אינה בסתירה לדביקות הכי נעלית ד"עמך לא חפצתי", כיון שענין המס"נ צריך להיות (לא מתוך תנועה של "מתי יבוא לידי ואקיימנו"¹⁸, אלא) מתוך התמסרות לכוונה העליונה.

ג. אמנם, ע"פ מ"ש¹⁹ "את העולם נתן בלבם", כמבואר בלקו"ת פ' במדבר²⁰ שכל עניני העולם ישנם בישראל, וכמובן גם ממארו"ל²¹ "בראשית (שבזה נכללת כל הבריאה), בשביל ישראל שנקראו ראשית", וכיון שכל הבריאה וכל פרטי הנבראים הם בשביל ישראל, הרי ישנם כולם בישראל — צריך להבין, איך שייך בישראל ענינים כאלו שצריכים להבהיר ולהבטיח ש"לא ירעו ולא ישחיתו":

בני"ה הם "גוי קדוש"²², וקדושה זו היא לא רק מצד נפשם האלקית, אלא גם מצד גופם²³, ולכן כתב הרמב"ם²⁴ "היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת) ה' הוא".

וכמבואר בתניא²⁵ שמ"ש "ובנו בחרת מכל עם ולשון"²⁶ קאי על "הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", והיינו, שבנוגע לנשמה לא שייך ענין הבחירה, להיותה "חלק אלקה ממעל ממש"²⁷, ורק בנוגע לגוף החומרי שנדמה בחומריותו לגופי אוה"ע שייך ענין הבחירה, ונמצא, שגם גופו של איש ישראל — שבו בחר הקב"ה — קדוש הוא. ואדרבה: השייכות של הגוף עם הקב"ה (עד כמה שניתן לומר המושג של "שייכות") היא בעומק יותר מאשר השייכות של הנשמה,

(23) ראה שו"ע אדה"ז או"ח מהדו"ב

סו"ד.

(24) הלי' דעות רפ"ד (וראה תו"מ חל"ב ע')

387. וש"נ).

(25) פמ"ט (סט, סע"ב ואילך).

(26) נוסח ברכות ק"ש.

(27) תניא רפ"ב.

(16) שם, ט.

(17) תניא רפ"ז.

(18) ברכות סא, ב.

(19) קהלת ג, יא.

(20) ה, ב.

(21) פרש"י ורמב"ן ר"פ בראשית. ובכ"מ.

(22) יתרו יט, ו.

דכיון שהשייכות של הגוף עם הקב"ה היא מצד ענין הבחירה, וידוע שאמיתית ענין הבחירה הוא מצד העצמות דוקא [שהרי בחירה חפשית היא רק כאשר אין לחץ וגם לא טעם כו', דאל"כ, אין זו בחירה חפשית], נמצא, שענינו של הגוף נוגע בבחי' העצמות.

וכיון שיהודי הוא קדוש, הן מצד הנשמה והן מצד הגוף — איך יתכן שיהיו אצלו ענינים כאלו שזקוקים להבהרה והבטחה ש"לא ירעו ולא ישחיתו"?

אך הענין הוא — שאיש ישראל מצד עצמו הנה גם הגוף שלו קדוש הוא, אבל כיון שיש לו שייכות עם עניני העולם, אכילה ושתי' וכיו"ב, הנה מצד זה יכולים להתערב אצלו ענינים שהם היפך הקדושה, והיינו, שענינים אלו הם כמו לבוש, שהוא דבר זר (ובדוגמת קליפת הפרי, שאינה גוף הפרי, אלא דבר צדדי, בכדי להגן על הפרי מקור וחום, תולעים וכיו"ב), שניתוסף עליו מצד עניני העולם, בשביל לבררם כו'.

ד. והנה, אף שכללות ענין הלבושים הוא דבר זר לגבי האדם, הרי יש חילוקי דרגות בלבושים גופא, וכמו החילוק בין לבושי הראש, לבושי הגוף ולבושי הרגל, ועד ללבוש של העקב, בחי' התחונה שברגל גופא, שזהו הנעל²⁸.

והכוונה היא — לברר את כל הלבושים, עד לבחי' הנעל, שגם שם יהי' גילוי אלקות.

וזהו מ"ש בהפטרת היום: "והדריך בנעלים והיתה מסילה גו"²⁹ — דלכאורה אינו מובן: הרי העיקר הוא שילכו במסילה, ולמאי נפק"מ אם ילכו בנעלים, או באופן אחר? אך הענין הוא — שכוונת הכתוב היא שהגילוי דלעתיד לבוא יהי' אפילו "בנעלים".

וכיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתנו עכשיו (כנ"ל ס"ב), הנה גם עכשיו צריכה להיות העבודה לא רק בהראש, שהו"ע ההשגה, אלא גם בשאר האברים, שהו"ע המעשה, ועד לעיקר כח המעשה, מעשה בטהרתו, שהוא בהרגל, ועד למעשה ההילוך ע"י לבושי הרגל דוקא, שכן, ההליכה ברגל בחוץ לארץ בכלל, ועכשיו גם בארץ ישראל, היא "בנעלים" דוקא, ועי"ז נעשה בירור הנעל.

ה. וענין זה קשור גם עם המנהג שקבעו בימים טובים בכלל, ובפרט בחג הפסח, ראשון לרגלים, שהולכים לשמח יהודים, הן שמחה

(29) ישע"י יא, טר-טז.

(28) ראה גם ת"מ ח"ח ע' 234. וש"נ.

ברוחניות, ע"י אמירת דברי אלקים חיים, והן שמחה בגשמיות — שמלבד ענין השמחה, נוגע גם ענין ההליכה ברגלים.

ולא כמו אלו שהולכים רק מעט ("איין בלאַק"), ואינם רוצים ללכת יותר, באמרם שיכולים לנצל את הזמן ללימוד התורה (או אפילו לדבר דברים בטלים...), ומה גם שחסים על בריאות הגוף (שזהו מדרכי עבודת ה', כנ"ל ס"ג), וגם טוענים שאין זה לפי כבודם כו' — שכל זה אינו כפי האמת;

כיון שזהו רצון הרביים, הרי ככל שילך יותר, הרי זה כבודו האמיתי, וכפי שמביא הרמב"ם בסוף הל' לולב מה שאמר דוד למיכל בת שאול כו', והיינו לפי שנוגע ענין ההליכה ברגל בנעלים דוקא, שע"ז ממשיכים את היעוד ד"הדריך בנעלים", ובמילא, ככל שילך רחוק יותר, יגדל יותר שכר ההליכה.

ולכן צריך לעשות זאת בשמחה, כמבואר ברמב"ם שם, ומה גם שע"י השמחה יתוסף יותר גם בהפעולה על אלו שהולכים לשמח אותם. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כל אלו שהשתתפו בתהלוכה — לא רק במחשבה והחלטה טובה, אלא בהליכה ברגל כפשוטה — יאמרו "לחיים", וינגנו ניגון שמח³⁰.

* * *

ו. החילוק בין ראש ורגל הוא כמו החילוק בין תורה ומצוות, כי, תורה, חכמה, שייכת לראש, כמ"ש³¹ "החכם עיניו בראשו", ומצוות שנקראים בשם נר, "נר מצוה"³², שייכים לרגל, כמ"ש³³ "נר לרגלי דברך". וב' ענינים אלו הם שני קוין שקולים, והכוונה היא שיהיו שניהם, דאל"כ, הרי זה קיומא דחד סמכא³⁴. ובפרטיות יותר:

כשם שישנם כאלו שרוצים לצאת י"ח בענין ההשגה (ראש) בלבד, וכאשר תובעים מהם ענין של מעשה, הנה בדיוק אז יושבים ללמוד תורה — כך גם לאורך גיסא, ישנם כאלו שרוצים לצאת י"ח בענין המעשה (רגל) בלבד, ועושים זאת גם בזמנים שצריכים ללמוד תורה, ומוסיפים

(32) משלי ו, כג.

(33) תהלים קיט, קה.

(34) זח"ג קזו, ב. וראה תורת לוי"צ ע' שג.

(30) ראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד

סכ"ב (תו"מ חל"ג ע' 349). וש"נ.

(31) קהלת ב, יד.

לטעון, שרצון הקב"ה ורצון הרביים הוא שיתעסקו בצדקה ובהפצת המעיינות אפילו בזמן הלימוד.

ולכן יש צורך להבהיר, שכאשר מדובר אודות יושבי אוהל, הנה ענינם העיקרי צריך להיות לימוד התורה, נגלה וחסידות.

הן אמת שאמרו רז"ל³⁵ "כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו", ובהכרח שתהי' גם העבודה דגמילות חסדים³⁶, ובפרט בדורותינו אלו, כמבואר באגה"ק³⁷ ש"כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה. . ולא אמרו רז"ל³⁸ ת"ת שקול כנגד גמ"ח אלא בימיהם. . משא"כ בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחי' רגלים ועקביים שהיא בחי' עשי", מ"מ, עיקר ענינם של יושבי-אוהל הו"ע התורה, וגם ענין הצדקה יכולים הם לקיים ע"י לימוד התורה — ללמוד עם אחרים נגלה וחסידות.

ואע"פ שמוכרח להיות גם צדקה במעשה, כמובן מהמבואר באגה"ק הנ"ל בענין נפילת סוכת דוד — הרי לא נתפרש שיעור בזה, וידע איניש בנפשי' כמה יכול להתעסק בזה באופן שלא ינתק אותו מלימוד התורה.

והרי ידוע המבואר בשיחת חג הפסח תש"ג³⁹ בענין הבחנה שכלית, שצריך להבחין אם הדבר בא מנפש האלקית או מנפש הבהמית שמתלבשת באיצטלא של משי ("א' זיידענע זופיצע"). והבחנה בזה בנוגע לעניננו: אם בשעה שמדבר דברים בטלים לא עולה בדעתו שצריך לרוץ לעסוק בצדקה והפצת המעיינות, אלא דוקא בשעת לימוד התורה ה"ה מתעורר לעסוק בהנ"ל — הרי זו ראי' שאין זה מצד הקדושה.

ועד"ז בנוגע לתפלה — שבמקום לעמוד ולהתפלל, הרי הוא מתעסק בהגשת הסידור, קירוב ה"סטענדער", והתבוננות בהנהגותיו של פלוני מצד ענין "שימושה של תורה"⁴⁰, ודבר זה מונע אותו מתפלה בציבור בפירוש המילות, לכל הפחות בברכה ראשונה דשמונה-עשרה ובפסוק ראשון דק"ש, ועאכו"כ בשאר חלקי התפלה.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לכללות הענין דראש ורגל, לימוד ומעשה — הנה כמו"כ יכול להיות גם בלימוד התורה גופא בנוגע לנגלה בתורה ופנימיות התורה, שהחילוק ביניהם הוא בדוגמת החילוק שבין

(38) פאה פ"א מ"א.

(39) סה"ש תשי"ג ס"ע 66 ואילך.

(40) ברכות ז, סע"ב.

(35) יבמות קט, ב.

(36) ראה לקו"ת ויקרא ה, רע"א. ובכ"מ.

(37) ס"ט (קיד, א).

ראש ורגל, שהרי לימוד נגלה דתורה הוא בעיקר בנוגע לענינים גשמיים, כמו המחליף פרה בחמור, וכיו"ב, ולכן נקרא "אילנא דטוב ורע", משא"כ פנימיות התורה שנקראת "אילנא דחיי"⁴¹ (כמבואר גם בהקדמת הרח"ו לשער ההקדמות⁴²) — שיכול להיות שישנו מי שאין לו חשק ללמוד נגלה דתורה, או להיפך, שאין לו חשק ללמוד פנימיות התורה, ובשעה שצריך ללמוד חסידות, רוצה לחדש חידושים נפלאים בנגלה דתורה.

ונקודת הדברים — שהכוונה היא שלא תהי' ההנהגה באופן דקיומא דחד סמכא, אלא דוקא בב' הקוין דראש ורגל הנ"ל, שצריכים לעסוק בשניהם, ללא סתירה בין ענין א' למשנהו.

ז. וענין זה קשור גם עם הפתגם הידוע של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע⁴³ בנוגע לחילוק בין מקיף לפנימי — שתכונתו של פנימי, שבכל ענין שעוסק, הרי הוא מונח בו בכל ישותו ("וואו ער האַלט ליגט ער אינגאַנצן"), וכל מה שיהי' לאחרי כן, לא נוגע לו ולא מבלבל אותו בשעה זו.

והנהגה זו נדרשת מכל אחד מישראל, ובפרט מאלו שזכו ונולדו — או נעשו — חסידי חב"ד, שהם צריכים להיות בבחינת "דוגמא חי", אשר על ידם יומשך הדבר גם אצל כל בני"ש שמסביבם.

ומובן, שב' אופני ההנהגה דמקיף לפנימי ישנם לא רק בדרגות הכי נמוכות (כנ"ל), אלא גם בדקות יותר, ועד למדריגות עליונות, כדלקמן.

ח. ובענין זה יש הוראה מסיפור שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחרון של פסח⁴⁴, שקשור עם משיח, עליו נאמר⁴⁵ "והריחו בירת ה'", "דמורח ודאין"⁴⁶:

אדמו"ר הזקן אמר אודות מחותנו הרה"ק ר' לוי יצחק מבאָרדיטשוב, שיש לו חוש ריח טוב, באמרו, שפולין לקחו במעזריטש חוש הריח.

והוסיף לספר אודות אדמו"ר האמצעי, שאמר פעם להרה"ק ר' מאַטעלע מטשערנאָביל: הרי אומרים שפולין לקחו חוש הריח, ובכן, האם אתם מרגישים את משיח באחרון של פסח? והשיב לו הר"מ: אני

(41) זח"ג קכד, ב (ברע"מ).
 (42) נדפסה ג"כ בהוספה לקונטרס עץ החיים.
 (43) וראה גם תו"מ חי"ד 115. וש"נ.
 (44) תרצ"ה (סה"מ תשי"א ע' 240).
 (45) ישע"י יא, ג.
 (46) סנהדרין צג, ב.
 (43) סה"ש תורת שלום ע' 39 ואילך.

אמרתי לכם "יוקח נא מעט מים"⁴⁷, ולא הונח (נתקבל) אצלכם, הרי הנכם יכולים ע"י שתי תיבות להעלות נשמה בכל ד' העולמות!

[אדמו"ר האמצעי הי' אומר חסידות באופן של הרחבת הביאור, יותר אפילו מאביו, אדמו"ר הזקן. ואילו הר"מ תבע ממנו לומר בקיצור — "מעט מים", והביא רא"י לדבר, שגם ע"י ב' תיבות בלבד (מעט מים) ביכלתו להעלות נשמה בכל ד' העולמות].

ט. ובהקדמה⁴⁸ — שכיון שאדמו"ר האמצעי שאל את הר"מ האם הוא מרגיש משיח באחרון של פסח, הרי ברור הדבר שהר"מ הי' במדרגה וסוג ששייך לענין זה, דאל"כ, לא הי' מקום שאדמו"ר האמצעי ישאל אותו שאלה כזו.

ואינו מובן: מה השיב הר"מ על שאלתו של אדמו"ר האמצעי — דלכאורה, תשובתו של הר"מ לא היתה מענין השאלה, אלא בבחינת "טענונו"⁴⁹ חטים והודה לו בשעורים!?

ומה גם שאין זה מדרך הכבוד שלא לענות על השאלה, אלא לומר ענין אחר. והרי הר"מ כיבד והחשיב את אדמו"ר האמצעי, כמובן מזה שהפליא את מעלתו שע"י שתי תיבות ביכלתו להעלות נשמה כו'. ועכצ"ל, שבדברי תשובתו מרומז מענה על שאלת אדמו"ר האמצעי בנוגע להרגשת ענינו של משיח באחרון של פסח.

י. ויובן בהקדם הידוע שמדרגת משיח היא מדריגת היחידה — למעלה מד' המדריגות נפש רוח נשמה חי', שהם כנגד ד' עולמות אבי"ע, וכנגד ד' אותיות שם הוי"ו⁵⁰ — שהיא בדוגמת קוצו של יו"ד, שכנגדו הם עולמות הא"ס שלמעלה מאצילות⁵¹, כמבואר בכתבי האריז"ל⁵² ובדרושי חסידות (במאמרי חג הפסח¹²) מעלתו של משיח אפילו לגבי משה רבינו, בחי' נשמה, שהיא בחי' בינה (שזהו שאמרו רז"ל⁵³ "חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולן ניתנו למשה כו'"), ולמעלה אפילו מאדם הראשון, בחי' חי' (וכפי שמצינו שאדה"ר ראשו באצילות⁵⁴, כנגד בחי' חי') — כיון שמדרגת משיח היא מבחי' היחידה.

סה"ש תש"ג ע' 137.

(47) וירא יח, ד.

(52) ראה רמ"ז לזח"ב מ, ב. ולזח"ג רס,

(48) ראה גם אג"ק ח"ד ע' שנה.

(49) לשון חז"ל — ב"ק לה, ב. וש"נ.

(50) ראה לקו"ש ח"ו ע' 108 ואילך. וש"נ.

(53) ר"ה כא, ב. וש"נ.

(54) ראה דרך חיים שער התפלה פל"ח

(51) ראה ע"ח ש"ג פ"א. שמ"ב פ"א-ב.

(מו, ד). (54) ראה דרך חיים שער התפלה פל"ח (מו, ד).

(מו, ד).

ומדרגה זו ימשיך משיח בכל ישראל, וגם בכללות העולם (שנברא בשביל ישראל, כמארוז²¹ "בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית"), ועד לגשמיות העולם כפשוטו — שזהו תוכן היעוד¹⁵ "וגר זאב עם כבש וגו'", וכהכרעת תורת החסידות⁵⁵ שאין זה רק משל ומליצה בלבד⁵⁶, אלא כהדעות שס"ל שהכוונה היא לפשטות הדברים בפועל ממש⁵⁷.

וכיון שהדרך לפעול בעולם היא ע"י התורה, כמ"ש⁵⁸ "ושמרו דרך הוי' וגו'", והינו, שהגילוי וההמשכה דשם הוי' היא ע"י התורה שנקראת "דרך"⁵⁹ — הרי החידוש של משיח צריך להיות לכל לראש בנוגע ללימוד התורה:

בלימוד התורה ישנם ד' אופני לימוד: ע"ד הפשט, ע"ד הרמז, ע"ד הדרוש וע"ד הסוד — כנגד ד' עולמות אבי"ע⁶⁰, וכנגד ד' המדרגות נפש רוח נשמה וחי"⁶¹.

וישנו אופן נעלה יותר בלימוד התורה — לימוד באופן של ראי', שזה יהי' החידוש של משיח בלימוד התורה:

מבואר בלקוטי תורה פ' צו⁶² (וכן בדרושי רבותינו נשיאינו שלאח"ז⁶³), שלכאורה "אינו מובן, איך יוכל האחד לשאת ריבוא רבבות אנשים, ועוד, והלא אז בתחיית המתים יקומו משה רבינו ע"ה גם כל הגדולים שכבר יודעים את כל התורה"?

"אלא הענין, כי אז יהי' הלימוד בפנימית התורה .. בבחי' ראי' ממש", וממשיך לבאר, ש"אינו דומה כלל שמיעה לראי'⁶⁴ .. ע"ד מ"ש בפע"ח שער ק"ש שעל המטה פ"א גבי האריז"ל, שבשעת השינה ביום השבת שמע בשיבה של מעלה בפ' בלק ובלעם דברים נפלאים מה שלא יכול לפרשם בשמונים שנים רצופים. וזה תמוה לכאורה, איך יכול לתפוס במחשבתו בשעה א' מה שצריך לומר בדבור פ' שנה .. אבל הענין הוא שהשגתו הי' בבחי' ראי' דהיינו ראיית עצמיות החכמה .. למעלה מעלה מבחי' השכל כמו שמלובש בהשגה ואותיות, עד שיתכן שמה שמשיג

55) ראה אוה"ת נח (כרך ג) תרע, א ואילך. המשך וככה תרל"ז פצ"ד (סה"מ הערה 57.
 60) ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"א ע' 36
 61) ראה קונטרס ענינה של תורת החסידות ס"ח.
 62) יז, א ואילך.
 63) שער האמונה לאדמו"ר האמצעי פנ"ו ואילך. ובכ"מ.
 64) ראה מכילתא יתרו יט, ט.
 56) ראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ב.
 57) ראה השגת הראב"ד שם.
 58) וירא יח, יט.
 59) ראה קידושין ב, ב.

בכחי' ראיית החכמה בשעה ושתים, כשירצה להלבישה באותיות יצטרך על זה זמן ס' או פ' שנה".

ועפ"ז מובן, שאע"פ שלימוד התורה ע"י משיח בתחיית המתים יהי' לאחרי שכבר יושלם כללות ענין הגלגולים, "שכל נפש מישראל צריכה לבא בגלגולים רבים כו' לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע"⁶⁵, כך, שכל אחד מישראל ידע כבר גם חלק הסוד שבתורה, פנימיות התורה (כפי שנתגלתה עתה) — אעפ"כ, ילמד משיח את כל העם פנימיות התורה, טעמי תורה⁶⁶, באופן נעלה יותר, ועד שאמרו רז"ל במדרש⁶⁷ ש"התורה שאדם למד בעולם הזה (כולל גם פנימיות התורה כפי שנתגלה בזמן הזה) הבל הוא לפני תורתו של משיח", ובאופן כזה ילמד עם ריבוא רבבות אנשים, כולל גם האבות ומשה רבינו, שגם להם יהי' מה ללמוד ממנו — כיון שהלימוד יהי' באופן של ראי'.

יא. עפ"ז יש לבאר המענה של הר"מ על דברי אדמו"ר האמצעי בשייכות להגילוי דמשיח:

כאשר מדברים אודות הגילוי דמשיח — טען הר"מ — הרי כיון שלימוד תורתו של משיח יהי' באופן של ראי', צריך להיות לימוד החסידות באופן ד"מעט מים", ע"ד לימודו של האריז"ל שבמיעוט זמן השיג דברים נפלאים מה שלא יכול לפרשם בשמונים שנים רצופים.

כלומר: הר"מ לא תבע מאדמו"ר האמצעי שלא לגלות תורת החסידות, אלא טענתו היתה שהלימוד צריך להיות באופן של ראי' — כפי שהי' בביאת המשיח, ובשביל זה מספיק גם "מעט מים". והביא ראי' לדבריו, שביכלתו של אדמו"ר האמצעי לפעול ע"י "מעט מים" — "שתי תיבות",

— ויש לומר בטעם הדיוק "שתי תיבות", שזהו לפי שהעבודה צריכה להיות בב' קוין, ולא באופן דקיומא דחד סמכא (כנ"ל ס"ו) — "להעלות נשמה בכל ד' העולמות" — שזהו החידוש של משיח שיפעל עילוי בכל ישראל להעלותם למעלה מד' עולמות אבי"ע, לבחי' קוצו של יו"ד שלמעלה מד' אותיות שם הוי' (כנ"ל ס"י), ועד למעמד ומצב ש"לא ילמדו עוד איש את רעהו גו' כי כולם ידעו אותי"⁶⁸, "אותי" דייקא, עצמותו ומותו ומהותו ית'.

67 קה"ר רפ"ב. פי"א, ח.

68 ירמי' לא, לג.

65 הלי' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד.

66 ראה גם לקו"ש חכ"ב ע' 77 ובהערה

יב. ולכאורה: כיון שיש אפשרות להשיג בב' או ג' שעות ("מעט מים"), א"כ, מהו הצורך בלימוד של ששים או שמונים שנה? !
ובכן:

לכל לראש — הרי השגת ענינים נפלאים בב' או ג' שעות ה"ע השייך לאלו שאוחזים בכך ("די וואָס האַלטן דערביי"), והרי ידע אינש בנפשי מעמדו ומצבו כו'⁶⁹.

ועוד זאת — כפי שמקדים כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה הנ"ל, שהחילוק בין חסידות חב"ד לחסידות פולין הוא החילוק שבין פנימי למקיף, וכהלשון בשיחה נוספת⁷⁰: חב"ד דורשת פנימיות!

וכדי שלימוד החסידות יהי באופן של פנימיות, צריך להיות הלימוד באופן של "רחובות הנהר"⁷¹ — מים רבים דוקא [מלבד הצורך ב"מים רבים" דתורה כדי לבטל את ה"מים רבים" שבעולם⁷²]; וזוהי ההכנה שעל ידה יכולים לבוא אח"כ ללימוד שיכול להיות גם באופן ד"מעט מים", להיותו באופן של ראי' (ככתורתו של משיח) — ע"ד המבואר בלקו"ת⁷³ בפירוש מארוז"ל⁷⁴ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", שע"י לימוד התורה בעוה"ז זוכים ללימוד התורה בג"ע, ועאכו"כ בנוגע ללימוד תורתו של משיח שלמעלה גם מלימוד התורה בג"ע.

יג. אך עדיין יש מקום לשאול: כיון שתוכן הסיפור הוא שישנם ב' אופני הנהגות דמקיף ופנימי, הנה בנוגע אלינו, אפשר לומר שמספיק גם אם יהי' באופן מקיף, ומהו ההכרח לרדוף ("יאָגן זיך") אחר פנימיות דוקא? ועל זה באה ההוראה מהמסופר שם אודות דברי הר"מ לאדמו"ר האמצעי, שפנה אליו בלשון רבים, באמרו: "הנכם יכולים כו'".

ובהקדמה — שהתועלת בפרטי סיפור הנ"ל שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר ונתפרסם בדפוס, אינה רק בהזכרת שמות הצדיקים וכיו"ב, אלא בודאי יש בזה הוראה בחיי היום יום⁷⁵.

ובנדו"ד — הנה לאחרי כל העילויים וההפלאות במדריגת הקדושה של הר"מ מטשערנאָביל, הרי הדרך שלו אינה הדרך של פנימיות, ולכן מתייחס גם הוא אל אדמו"ר האמצעי ופונה אליו בדרך כבוד כו'.

(71) ראה לקו"ש חכ"ה ע' 349. וש"נ.

(72) ראה תו"א ר"פ נח. ובכ"מ.

(73) ואתחנן ו, ג. שה"ש כב, ד.

(74) פסחים נ, א. וש"נ.

(75) ראה גם לעיל ע' 30. וש"נ.

(69) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שידוע בעצמו שאינו שייך לכך, ומסתמא ישנם עוד כאלו שידועים שאינם שייכים לכך; ואלו שאינם חושבים כן — אין סיבה לפגוע בהם... (70) סה"ש תרצ"ו ע' 94 ואילך.

וסוכ"ס הנה "כל הנחלים הולכים אל הים"⁷⁶ — להתנהג בדרכו של אדמו"ר הזקן, וכידוע⁷⁷ שנתמנה לראש החבורה של כל תלמידי המגיד עד סוף כל הדורות, ובהתאם לדרכו של אדמו"ר הזקן שלימוד פנימיות התורה צריך להיות באופן של הבנה והשגה דוקא, הרי זה צריך להיות באופן של "מים רבים" דוקא.

יד. ובכל זה ניתוסף הדגשה יתירה כאשר נמצאים בסמיכות לביאת המשיח:

ובהקדם הפתגם הידוע מאביו של הר"מ, הרה"ק ר' נחום מטשערנאָביל, בספרו מאור עינים⁷⁸, שבכל אחד מישראל יש ניצוץ מנשמת משיח, וכאשר כל אחד מישראל יגלה את ניצוץ משיח שבו, אזי יבוא משיח צדקנו.

והרי ידוע שכדי לפעול ביאת משיח צריכה להיות הפצת המעיינות חוצה⁷⁹, והיינו, שהמעיינות דתורת החסידות שתחילת נביעתם היא של טיפין טיפין, צריכים להיות נמשכים באופן של הפצה דוקא, ובשביל זה יש צורך ב"מים רבים" ובאופן ד"רחובות הנהר" דוקא.

טו. והתכלית בכל האמור לעיל — ה"בכץ" וההוראה בנוגע לפועל בנוגע לתלמידי הישיבה, המשפיעים וכו' — שלימוד החסידות צריך להיות לא באופן של "מעט מים", אלא אדרבה, בביאור מפורט וארוך שבשביל זה צריך ששים או שמונים שנה.

וכל זה — לא רק בנוגע לעצמו, אלא באופן שיומשך גם למטה — "והדריך בנעלים"⁸⁰ — בנוגע אל הזולת, להתנהג עמו באופן ד"טוב עין הוא יבורך"⁸¹, שעייז יתוסף גם אצלו, כידוע שע"י ההתעסקות עם הזולת נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה⁸².

והכח על זה לוקחים מאחרון של פסח על כל השנה כולה, — כידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר⁸³, שרבינו הזקן לא הכניס

76) לשון הכתוב — קהלת א, ז. וראה תו"מ ח"ח ע' 105. וש"נ.

77) ראה "התמים" חוברת ב ע' נ.

78) ס"פ פינחס.

79) ראה אגה"ק דהבעש"ט (כש"ט בתחלתו. ובכ"מ).

80) נזכר גם שתיבת "נעלים" היא לשון

רבים, ומיעוט רבים שנים — שרומז על ב' האופנים דמלמטה למעלה ומלמעלה למטה, ולא באופן דקיומא דחד סמכא.

81) משלי כב, ט. וראה נדרים לה, א.

82) ראה תו"א בראשית א, ב.

83) סה"ש תש"ג ע' 75 (נעתק בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים בסופה).

בסידורו "חסל סידור פסח", כיון שענינו של חג הפסח אינו מסתיים, אלא נמשך כל השנה כולה —

וכפי שמסיים כ"ק אדמו"ר בשיחה הנ"ל⁸⁴, שגילוי המשיח באחרון של פסח הוא הכח והתוקף שניתן לכל אחד מישראל שיוכל לצאת ולפעול בעולם (שבזה נכללת גם הנתינת כח שלא יבוש מפני המלעיגים⁸⁵, הן המלעיגים שמבפנים והן המלעיגים שמבחוץ).

וזוהי ההכנה לביאת המשיח ולימוד תורתו של משיח, שיבוא וילמדנו בקרוב ממש, ועד לקיום היעוד¹⁶ "כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'".

* * *

טז. כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון ה"בינוני", ניגון כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, ואח"כ צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה והריחו בירת הוי'.

* * *

יז. ישנו המנהג שנקבע החל משנת תרס"ו — שאז נתגלה בגלוי — שבאחרון של פסח מחלקים ד' כוסות לתלמידי הישיבה⁸⁶.

וכיון שקדושה לא זזה ממקומה⁸⁷, הרי זה שייך לכל מי שזכה להיות תלמיד בישיבה, שנשאר תלמיד לעד ולעולמי עולמים, והלואי יהי כן גם בגילוי.

[וכמו"כ שייך הדבר לאלו שמחזיקים ותומכים בתלמידי הישיבה שלומדים תורה, שעייז יש להם חלק בתורתם, כהפס"ד בשו"ע⁸⁸ ש"יכול אדם להתנות עם חבריו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר", כפי שמצינו בשמעון אחי עזרי⁸⁹, ורק "אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתן לו"⁸⁸, שאז "בוז יבוזו לו"⁹⁰].

ובהתאם לכך, יתנו עתה ד' כוסות לתלמידי הישיבה⁹¹ — הן התלמידים בהוה והן התלמידים בעבר,

(84) נעתק ב"היום יום" כג ניסן, אסרו חג. (א).
 (85) ראה טור ושו"ע אדה"ז או"ח 88 יר"ד סרמ"ו ס"א בהגהה. וראה הל' בתחלתו.
 (86) ראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד ס"ז (תו"מ ח"ג ע' 335). וש"נ.
 (87) ראה ע"ח שער ד פ"ג. של"ד פ"ג.
 (88) ראה סוטה כא, סע"א ובפרש"י. (90) ש"ה ש ח, ז. וראה סוטה שם.
 (89) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר להרש"ג (91) ש"י, מנהל הישיבה, שיש לו הזדמנות להרויח

— וע"פ המבואר בתניא⁹² ש"יחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד", שענין הנצחיות הוא למעלה מהגבלות דעבר הוה ועתיד, הרי זה פועל ומשפיע גם על התלמידים שיהיו מכאן ולהבא — ויה"ר שישתמשו בזה מתוך בריאות ("מ'זאָל דאָס פאַרניצן געזונטערהייט"), ובאופן של הרחבה — שזהו תוכן הענין דד' כוסות. ובזה גופא — בהתאם לעילוי של הימים האחרונים דחג הפסח שבהם היתה "ביזת היים" לגבי הימים הראשונים דחג הפסח שבהם היתה "ביזת מצרים", דאף שגדלה גם מעלת ביזת מצרים, שעלי' נאמר⁹³ "ונצלתם את מצרים", הרי זה שלא בערך לגבי ביזת היים⁹⁴, ועד"ז בנדו"ד — בנוגע לענין העשירות בתורה, שעז"נ⁹⁵ "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף"⁹⁶, ומזה יומשך גם בענינים הגשמיים, בבני חיי ומזונא רויחא. [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון אדמו"ר מהר"ש].

* * *

יח. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר פעם באחרון של פסח⁹⁷, אודות מאורע שאירע באחרון של פסח⁹⁸ עם אביו אחיו ואחותו, בבית אביהם אדמו"ר מהר"ש, עוד בחיי אביו הצ"צ (וא"כ הי' אדמו"ר מהורש"ב בן ארבע או חמש, אחיו הי' בן שש או שבע, ואחותם היתה בת תשע או עשר): כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע שאל את אביו אדמו"ר מהר"ש, מדוע היום האחרון של פסח הוא יום טוב? — ואמרה אחותו, דבורה לאה, שכאשר בני" שומרים ונזהרים מחמץ במשך שבעת ימי הפסח, הרי הם שמחים ועושים יום טוב. כאשר אדמו"ר מהר"ש נכנס עם הילדים אל הצ"צ, וסיפר לו כהנ"ל — אמר הצ"צ שזהו תירוץ שכלי טוב, ואח"כ קרא לילדים שיגשו אליו, ואמר להם:

באחרון של פסח מסתיים הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח. הלילה הראשון של פסח הוא היו"ט על הגאולה שהקב"ה גאל אותנו

94) מכילתא בא יב, לו. פרש"י בשלח טו, כב.

95) תהלים קיט, עב.

96) בענין זה נזכרה גם תורת רבינו הזקן על פסוק זה (ראה תו"א ר"פ וישב. סה"מ אידיש ע' 82).

97) סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 71 ואילך.

98) בשנת תרכ"ה (סה"ש שם).

כסף עבור הישיבה, ע"י חלוקת היין ע"י ממונים כו' (וכעבור משך זמן שאל אותו, אם כבר מינה ממונים לחלוקת היין).

בסיום השיחה, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (בנוגע לשתיית ד' הכוסות), שעכשיו ישתו רק ב' כוסות, והשאר — ישתו אח"כ.

92) פכ"ה (לב, א).

93) שמות ג, כב.

ממצרים, ע"י משה רבינו שהי' "גואל ראשון" — שזוהי ההתחלה; ואחרון של פסח הוא היו"ט על הגאולה האחרונה שהקב"ה יגאל אותנו מהגלות האחרון, ע"י משיח צדקנו שהוא "גואל אחרון". יום ראשון של פסח הוא יום שמחתו של משה רבינו, ואחרון של פסח הוא יום שמחתו של משיח.

יט. ובסיפור זה צריך להבין:

כיון שהתירוץ הראשון (שהיו"ט הוא מצד השמחה ששמרו ונזהרו מאיסור חמץ במשך שבעת ימי הפסח) הוא תירוץ שכלי טוב — כפי שמעיד עליו הצ"צ,

— והרי הצ"צ הוא "פוסק" הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה, שהי' מקובל בתפוצות ישראל עוד בימיו בכל חוגי ישראל, גם אלו שאינם חסידים, כידוע בדברי ימי הצ"צ אודות נסיעותיו לעיירות שלהם, וכתוצאה מזה נשתנה היחס כלפי עדת החסידים כו"ק⁹⁹ — א"כ מהו הצורך בתירוץ נוסף — שזהו יו"ט הקשור עם הגאולה האחרונה?

ועכ"ל, שהתירוץ השני — שהוא תירוץ של רבי ונשיא — יש לו שייכות גם לתירוץ הראשון, והיינו, שתירוצו של הרבי אינו בסגנון של "אלא", שמבטל את הסברא הקודמת (שהרי בנדו"ד אישר הרבי את התירוץ הראשון), כי אם שמוסיף עליו כו"ק.

ולכאורה, שני התירוצים חלוקים זמ"ז מן הקצה אל הקצה:

התירוץ הראשון, שחוגגים את היו"ט דאחרון של פסח על קיום ציווי הקב"ה להזהר מאיסור חמץ — הרי זה ענין ששייך לעבודתם של ישראל, ככל עניני תומ"צ, וכמארז"ל¹⁰⁰ "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", כך שזהו ענין שתלוי לגמרי בכנ"י.

ואילו התירוץ השני, שהיו"ט קשור עם הגאולה — הרי זה ענין שתלוי לגמרי בהקב"ה:

בנוגע לגאולה ממצרים — הרי בנ"י מצד עצמם היו במעמד ומצב ד"א את ערום וערי"ם¹⁰¹, ועד כדי כך, שבשביעי של פסח היתה הטענה "הללו עובדי ע"ז והללו כו"ק"¹⁰², והקב"ה הי' צריך למצוא להם זכויות שבגללם יצאו ממצרים¹⁰³, וכמ"ש¹⁰⁴ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים

(102) ראה מכילתא בשלח יד, כח. שמו"ר פמ"ג, ח. יל"ר בשלח שם. זח"ב קע, ריש ע"ב.

(103) ראה גם פרש"י בא יב, ו.

(104) שמות ג, יב.

(99) ראה גם התוועדויות תשמ"ט ח"א ע' 165. וש"נ.

(100) ברכות לג, ב. וש"נ.

(101) יחזקאל טז, ז.

על ההר הזה", "מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים.. שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה" (כדברי המדרש¹⁰⁵ שהובאו בפירושו רש"י¹⁰⁶). ועז"נ¹⁰⁷ "ברוך שומר הבטחתו לישראל", וכיון שהגיע הקץ לא עיכבן אפילו כהרף עין¹⁰⁸, וכפי שמביא הצ"צ בשם הזהר¹⁰⁹, שאילו היתה הגאולה מתאחרת "כהרף עין" [שזהו שיעור הכי קטן של זמן, ע"ד "בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו"¹¹⁰], בחי' ה"אין" שמחבר יום ולילה¹¹¹, שזהו התחלת ענין הזמן, קודם שנעשה בגדר של מציאות], היו נשארים ח"ו במעמד ומצב ש"אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו כו"¹⁰⁷.

וענין זה (שהגאולה ממצרים היתה מצד למעלה) מודגש גם בכך שהגאולה היתה ע"י משה רבינו — כפי שמבאר רבינו הזקן¹¹² (שהשנה היא שנת המאה וחמישים להסתלקות-הילולא שלו) בפירושו הכתוב¹¹³ "כי מן המים משיתיהו", שנשמתו היתה "משמיטה ראשונה שהיתה מבחי' חסד הנקרא מים", שמשם נמשך לשמיטה זו (שמיטה שני') לתקן העולמות כו', ונמצא, שכל ענינו של משה רבינו, גואל ראשון, הוא מצד חסד עליון. ועאכו"כ בנוגע לגאולה העתידה שעלי' נאמר¹¹⁴ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", באופן של "נפלאות" אפילו לגבי הנסים שהיו ביצי"מ¹¹⁵, ותהי' ע"י משיח שיהי' נעלה יותר ממה¹¹² (דאף ש"גואל ראשון הוא גואל אחרון"¹¹⁶, הרי זה כמו פנימיות וחיצוניות) — שעם היותה תלוי' במעשינו ועבודתינו כל משך זמן הגלות¹¹⁷, הרי כללות הגאולה הו"ע שבא מלמעלה, ובפרט הגאולה העתידה שחלוקה מיצי"מ שהיתה ע"י הקב"ה ובית דינו ("והוי" — "הוא ובית דינו"¹¹⁷), ואילו הגאולה העתידה תהי' ע"י הקב"ה בעצמו, ללא בית דינו¹¹⁸, אלא ברחמי המרובים.

(111) ראה המשך והחרים תרל"א פע"ג (סה"מ תרל"א ריש ע' שנב). וש"נ.
 (112) תר"א שמות נא, ד.
 (113) שמות ב, יר"ד.
 (114) מיכה ז, טו.
 (115) ראה אוה"ת ניך עה"פ (ע' תפז). וש"נ.
 (116) ראה שמור"ר פ"ב, ד"ו. דב"ר ספ"ט. זח"א רנג, א. שעה"פ ויחי מט, יר"ד. תו"א משפטים עה, ב.
 (117) בא יב, כט ובפרש"י.
 (118) ראה שמור"ר פ"ט, ו. אוה"ת שם. אוה"ת בא ס"ע רעא.

(105) שמור"ר פ"ג, ד.
 (106) ראה גם לקו"ש חל"ו ע' 7 ואילך.
 (107) נוסח הגש"פ.
 (108) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.
 (109) אוה"ת בא ע' שכז — מזית רענן (הובא במכתב י"א ניסן שנה זו — אג"ק חכ"ב ע' תלה) וכ"ה באלשיך שם, לו ואילך. וראה צרור המור שם, מ. וראה גם סה"ש תש"ד ריש ע' 88. הנסמן בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים פסקא מצה זו (ע' ל). לקו"ש ח"ו ע' 85 הערה 37. חיי"ז ע' 88 הערה 70. חכ"ו ע' 44 הערה 13.
 (110) ברכות ב, סע"ב. וש"נ.

ולא כדעת הטועים שהיציאה מהגלות האחרון תהי' בחסדי הגוים, או עכ"פ באופן ד"ק"מעא קימעא", כדברי הירושלמי¹¹⁹ שגאולתן של ישראל כאילת השחר (וכפי שמשמע גם בפי' המיוחס להרמב"ן¹²⁰) — כי, נוסף לכך שבתלמוד בבלי (שהלכה כבבלי¹²¹) לא הובא ענין זה, הרי: ישנו פס"ד ברור ברמב"ם¹²² שהגאולה תהי' באופן ש"יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות .. ויכוף כל ישראל לילך בה (בדרך התורה והמצוה) ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' .. ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל".

ומובן, שסדר זה הוא היפך ההנהגה ע"פ דרך הטבע, ובאופן ד"ק"מעא קימעא" — שהרי אפילו "אתחלתא דגאולה" יכולה להיות רק ע"י משיח, שלא יסתפק בעבודתו בעצמו, אלא גם "יכוף כל ישראל כו'" — היפך סדר העולם באופן של "דמוקרטיא", שצ"ל ע"פ דעת והסכמת הרוב כו', ומפחדים לומר את האמת, שאצל עם ישראל, שמקרא מלא דיבר הכתוב שהם "ממלכת כהנים וגוי קדוש"²², צריך להיות הסדר של "תיאוקרטיא"¹²³; וכל זמן שלא התחיל עדיין הענין ד"יכוף כל ישראל", ועאכו"כ הענין ד"ילחם מלחמות ה'", עד לבנין ביהמ"ק וקיבוץ נדחי ישראל — עדיין לא התחילה הגאולה¹²⁴.

ונמצא, שכללות ענין הגאולה הוא מלמעלה למטה, אתערותא דלעילא שלמעלה מכל אתערותא דלתתא.

ולכן, בכל יום צריכים להמתין ולהיות מוכנים לביאת המשיח — "אחכה לו בכל יום שיבוא"¹²⁵,

[ובנוגע לקושיא הידועה מזה שביאת המשיח יכולה להיות רק לאחר ש"אתא אליהו מאתמול"¹²⁶, ו"כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח"¹²⁶ — הרי¹²⁷ כאשר "תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות"¹²⁸, בודאי יתרץ גם קושיא זו!...] ,

119 (124) ראה גם שיחת אש"פ תשי"ז סנ"ב (תו"מ ח"ט ע' 324). וש"נ.
120 (125) נוסח "אני מאמין" הנדפס בסידורים וכו'. וראה אג"ק ח"ב ע' רלג.
121 (126) עירובין מג, ב.
122 (127) ראה גם תו"מ ח"ט ריש ע' 187. וש"נ.
123 (128) תויו"ט סוף מס' עדיות. של"ה תט, א. ועוד.

119 ברכות פ"א ה"א.
120 ראה "כתבי רמב"ן" (הוצאת שאוועל) ח"ב ע' תקטו.
121 ראה אנציק' תלמודית (כרך ט) ערך הלכה ס"ד (ע' רג). וש"נ.
122 (122) הלי' מלכים פ"א ה"ד. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 149.
123 (123) = שלטון הא-ל.

דכיון שהגאולה באה מלמעלה — אין בה הגבלות כלל. וכן בנוגע להגואל — משיח — שהוא למעלה מהגבלות, שלכן "לא למראה עיניו ישפוט וגו' והריחו גו"¹³⁰, "מורח ודאין"¹³¹.

וא"כ, מהו הקשר והשייכות של שני התירוצים בנוגע ליו"ט דאחרון של פסח, שהם הפכיים זמ"ז — בגלל קיום ציווי הקב"ה להזהר מאיסור חמץ, ענין ששייך לעבודתם של ישראל, או בגלל הגאולה, ענין שתלוי לגמרי בהקב"ה?!

כ. ויש לומר הביאור בזה:

ובהקדם המבואר בד"ה החודש הזה לכם¹²⁹ בפירוש מארז"ל¹³⁰ "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל", שניסן הוא בחי' אתערותא דלעילא שלא באתערותא דלתתא, ולכן נקרא בחי' בת, בחי' מקבל בלבד.

ולהעיר, שבסיפור הנ"ל אודות המענה שהיו"ט דאחרון של פסח הוא בגלל קיום ציווי הקב"ה להזהר מאיסור חמץ — הרי מענה זה נאמר ע"י בת (בתו של אדמו"ר מהר"ש, דבורה לאה), ובודאי שגם פרט זה בהסיפור הוא מדוייק, שהרי יכולים לספר שא' הילדים ענה כו', ואעפ"כ, מדייקים לספר שמענה זה נאמר ע"י בת דוקא.

והענין בזה¹³¹:

ענינה של בת, בחי' מקבל, הוא — להיות כלי קיבול לקבל מה שנותנים מלמעלה. והתנאי לכלי קיבול הוא — כלי ריקן, כמארז"ל¹³² "כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק", והיינו, שכדי לקבל ברכת השי"ת, ועד להברכה שהיא ראש ומקור ועיקר כל הברכות, שזהו"ע הגאולה — צריך להיות בבחי' כלי ריקן.

ולכל לראש — "כלי ריקן" ממציאות עצמו, שאוהב את עצמו ורודף אחר הכבוד; בכל ענין צריך הוא להיות ראש וראשון, ובלבד שאין זה קשור עם טירחא בעניני תומ"צ... וע"ד המבואר בדרושי פורים¹³³ (ששייך גם לפסח, כמארז"ל¹³⁴ "מיסמך גאולה לגאולה") בענין "תמחה את זכר עמלק"¹³⁵, שענינו של עמלק [עליו נאמר "ויבוא עמלק וילחם עם

(129) תרנ"ד פ"ז (י"ל ז"ע בקונטרס
בפ"ע, ולאח"ז בסה"מ תרנ"ד ע' קלה).
(130) ר"ה יא, רע"א. שמו"ר פט"ו, יא.
(131) ראה גם לעיל ע' 275. וש"נ.
(132) ברכות מ, א. וש"נ.
(133) ראה ד"ה ויאמר משה גו' צא הלחם
בעמלק דפורים אשתקד פ"ח (תו"מ חל"ג ע'
176). וש"נ.
(134) מגילה ו, סע"ב ובפרש"י.
(135) ס"פ תצא.

(129) תרנ"ד פ"ז (י"ל ז"ע בקונטרס
בפ"ע, ולאח"ז בסה"מ תרנ"ד ע' קלה).
(130) ר"ה יא, רע"א. שמו"ר פט"ו, יא.
(131) ראה גם לעיל ע' 275. וש"נ.
(132) ברכות מ, א. וש"נ.
(133) ראה ד"ה ויאמר משה גו' צא הלחם
בעמלק דפורים אשתקד פ"ח (תו"מ חל"ג ע'
176). וש"נ.
(134) מגילה ו, סע"ב ובפרש"י.
(135) ס"פ תצא.

ישראל¹³⁶, והיינו, שאע"פ שכל שאר האומות התייראו מבנ"י בראותם את הנסים שנעשו לבנ"י, הנה עמלק לא התפעל כו'¹³⁷] הוא — "חוצפא בלא תגא"¹³⁸, והיינו, שאף שלאמיתו של דבר אין בו מעלות, הרי הוא מרגיש את עצמו ליש ומציאות, באופן שהישות שלו ממלאה את כל מציאותו! ... וזהו תוכן ענין הזהירות מאיסור חמץ בשייכות להיו"ט דאחרון של פסח (כתירוץ-ביאור הבת) — כידוע שענין החמץ מורה על הישות והמציאות¹³⁹, ולכן, כל זמן שהוא "כלי מלא", בישות ומציאות עצמו, אינו כלי לענין הגאולה שנמשך מלמעלה; התנאי היחידי לענין הגאולה הוא — לבטל את עצמו (שלילת ענין החמץ), שעי"ז נעשה בבחי' "כלי ריקן", ואז הנה תיכף ומיד באה הגאולה ("מיד הן נגאלין"¹⁴⁰).

כא. ועפ"ז יש לבאר הקשר והשייכות של שני הביאורים-תירוצים בנוגע ליו"ט דאחרון של פסח:

היו"ט קשור עם ענין הגאולה שבאה מלמעלה (כביאור הצ"צ), אבל, בכדי להיות "כלי" לענין הגאולה שבאה מלמעלה, צריכים להיות בבחי' "כלי ריקן", שזהו ע"י הזהירות מאיסור חמץ (כביאור הבת), אלא, שענין זה אינו אלא בבחי' כלי קיבול — בת — לענין הגאולה שנמשך מלמעלה, והיינו, שאין זה אפילו ענין של עבודה באופן של אתערותא דלתתא, עבודת המטה; בודאי אין הכוונה שילך בשרירות לבו ח"ו, אלא צריך למעט ישותו ומציאותו, אבל, ענין זה אינו אלא בבחי' "פתחו לי כחודה של מחט"¹⁴¹ בלבד, כדי להיות כלי קיבול להמשכה מלמעלה.

וזהו גם הדיוק בדברי הצ"צ בנוגע למענה של הבת, שזהו "תירוק שכלי טוב" — שבכדי לפעול ביטול מציאותו אין צורך אפילו בענין של אמונה, אלא מספיק ענין השכל בלבד; אם הוא רק בעל שכל אמיתי, מבלי לרמות את עצמו מצד ה"שוחד" של אהבת עצמו, ומכ"ש מענין של שטות שהוא היפך השכל (כמארוז'¹⁴² "אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות"), אזי מצד השכל בלבד — ולדוגמא: ההתכוננות ש"בדבר הוי' שמים נעשו גו"¹⁴³, "ביו"ד נברא עוה"ב ובה' נברא עוה"ז"¹⁴⁴, שתי אותיות בלבד, שאינם בערך כלל לגבי' כו' — יהי' לומד תורה ומקיים מצוות.

(140) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

(141) ראה שהש"ר פ"ה, ב.

(142) סוטה ג, א.

(143) תהלים לג, ו.

(144) מנחות כט, ב.

(136) בשלח יז, ח.

(137) ראה פרש"י תצא שם.

(138) ראה סנהדרין קה, סע"א.

(139) ראה לקו"ת צו יג, ג. שה"ש יד, ד.

ובכ"מ.

מה שנדרש מהאדם אינו אלא לילך ע"פ שכל הישר, והרי השכל הישר מחייב קיום התומ"צ:

רואים במוחש שרק ע"י קיום התומ"צ במשך כל הדורות חיים וקיימים בני"י מזמן מ"ת עד עצם היום הזה, יותר משלשת אלפים שנה, באופן ש"אתם נצבים היום גו"¹⁴⁵, "אתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום"¹⁴⁶.

ולאידך גיסא — "שאל אביך ויגדך"¹⁴⁷, מה אירע לכל אלו שחיפשו דרכים חדשים, ורצו לעשות שינויים ביהדות וכיו"ב:

מיד לאחרי מ"ת היו כאלו שעשו את עגל הזהב; גם הם חיפשו "רוחניות" ו"קדושה" — כפי שמצינו במדרשי חז"ל¹⁴⁸ שעשיית העגל היתה כתוצאה מראיית "פני שור שבמרכבה" בעת מעמד הר סיני; אבל הם רצו "אייגענע אידישקייט", באופן שונה ובניגוד לדברי משה רבינו ויהושע משרתו.

ומצד הענין דבחירה חפשית — ישנו ענין זה בכל דור ודור, גם בזמן בית ראשון ובזמן בית שני, עד היום הזה, שישנם אלו ש"עומדים עלינו לכלותינו", ע"י ענינים שהם היפך האמת והיפך היהדות.

ובכן: מה הי' סופם של כל אלו — או שעשו תשובה, או שנטמעו בין העכו"ם ולא נשאר מהם שריד ופליט רח"ל!

ובענין זה יש מעלה עכשיו לגבי הזמן דמ"ת — שאז הי' צורך באמונה, ואילו עכשיו אין אפילו צורך בענין האמונה, אלא די בשכל הישר להוכיח ש"אין אומתנו אומה אלא בתורתה" (כדברי הרס"ג¹⁴⁹), והזוה וסטי" הכי קלה מדברי התורה, אפילו כחוט השערה, הרי זו מחלוקת נגד משה רבינו (וכן "יפתח בדורו כשמואל בדורו"¹⁵⁰), ועד"ז בנוגע לכל עניני התורה שיש בהם התוקף ד"דבר משנה"¹⁵¹, כהפס"ד בשו"ע חושן משפט¹⁵², והביאו רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה¹⁵³, ש"בזמן הזה גם הלכות פסוקות... כמו הטור והשלחן ערוך והגהותיו בכלל משנה יחשבו".

וזוהו שלכל לראש מסכים הצ"צ ומאשר את התירוץ של הבת — שצריך להיות כלי קיבול, ע"י הזהירות והשמירה מאיסור חמץ (ענין

(149) אמונות ודעות מאמר שלישי פ"ז.

(150) ר"ה כה, ריש ע"ב.

(151) כתובות פד, ב. וש"נ.

(152) רסכ"ה.

(153) רפ"ב.

(145) ר"פ נצבים.

(146) ואתחנן ד, ד.

(147) האזינו לב, ז.

(148) ראה תנחומא תשא כא. שמו"ר פ"ג,

ב. פמ"ב, ה. פמ"ג, ח.

הישות והרוח שטוט שמצד היצה"ר (כו'), ובאופן שזהירות ושמירה זו הם במשך שבעה ימים,

[ולא כמו אלו שמסכימים אמנם לשמור שבת כהלכתה, אבל טוענים, שצריכים לכל-הפחות יום א' בשבוע עבור הענינים שלהם שהם היפך השו"ע. — ולהעיר שהציווי "זכור את יום השבת לקדשו"¹⁵⁴ הוא במשך כל ימי השבוע, כמ"ש הרמב"ן¹⁵⁵, וכמבואר גם בדרושי אדמו"ר האמצעי¹⁵⁶],

והשימור הוא כדבעי, מתוך שמחה וטוב לבב (כמ"ש הרמב"ם בסוף הל' לולב, שקיום המצוות צריך להיות בשמחה וטוב לבב, כי, אם עבודתו תהי' מתוך הכרח, לא ימלט שלא יהי' חסרון בעבודתו), ואז, בגמר העבודה של זהירות ושמירה מאיסור חמץ במשך שבעה ימים — עושים יו"ט באחרון של פסח, שזהו סיום וחותם ימי הפסח.

אמנם, כל זה אינו ענין של עבודת המטה באופן של אתערותא דלתתא, כי אם, שפועל בעצמו להיות "כלי ריקן".

ולאחרי זה בא התירוץ של הצ"צ — תירוץ של רבי ונשיא, שענינו הוא "אנכי עומד בין הוי' וביניכם גו"¹⁵⁷ — שהיו"ט דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה, שזהו מה שנמשך מלמעלה ע"י ההכנה של ה"בת" להיות בבחי' כלי ריקן.

כב. ויש להוסיף, שגם ההכנה להיות כלי ריקן היא ע"י הנתנית כח מלמעלה דוקא:

ובהקדם מ"ש בתהלים קאפיטל ס"ב¹⁵⁸: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו"¹⁵⁹, ולכאורה אינו מובן¹⁶⁰: "אם הוא משלם כמעשהו בדקדוק א"כ אין שם חסד, ואם הוא עושה חסד אינו משלם לאיש כמעשהו"? והביאור בזה — ע"פ חסידות¹⁶¹ — שכללות עבודת האדם ("כמעשהו") אינה אלא מצד החסד של הקב"ה שנותן בו נשמה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"¹⁶², ובאופן ש"משביעין אותו כו"¹⁶², שנותנים

(154) יתרו כ, ח.

(155) עה"פ.

(156) ראה ד"ה זכור את יום השבת

לקדשו בתו"ח יתרו רסד, א ואילך.

(157) ואתחנן ה, ה. וראה סה"ש תורת

שלום ע' 158.

(158) שהתחילו לומר בי"א ניסן השתא

(המו"ל).

(159) פסוק יג.

(160) ראה ר"ה יז, ריש ע"ב ובפי' הרי"ף

לע"י.

(161) ראה גם כש"ט סקצ"א. סה"מ

קונטרסים ח"ב שנא, ב.

(162) נדה ל, ב. הובא בתניא רפ"א.

לנשמה כחות¹⁶³ על כללות העבודה, כולל גם על העבודה דזהירות ושמירה מאיסור חמץ במשך כל שבעת הימים.

וזהו מה שבתירוץ של הרבי הצ"צ — ה"עומד בין ה' וביניכם גו" — מקדים תחילה אודות הלילה הראשון של פסח שהוא היו"ט על הגאולה ממצרים, שזוהי הנתינת כח מלמעלה כדי להיעשות כלי קיבול ע"י הזהירות והשמירה מאיסור חמץ בשבעת הימים.

וכאמור, שזוהי ההכנה שעל ידה זוכים ליו"ט דאחרון של פסח כפי שקשור עם הגאולה העתידה לבוא ע"י "גואל אחרון", שתהי" באופן של "נפלאות" אפילו לגבי הנסים שהיו ביצי"מ, ולאמיתתו של דבר התחילה כבר ביצי"מ, כדיוק הלשון "כימי צאתך מארץ מצרים", "כימי" לשון רבים¹⁶⁴, שהענין דיצי"מ הוא במשך כל הימים מאז הגאולה הראשונה מגלות מצרים (בשנת ב'תמ"ח) עד ליום ביאת משיח צדקנו¹⁶⁵, שיבוא ויגאלנו בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אך לאלקים"].

* * *

כג. בהאמור לעיל (סי"ח) בסיפור רבינו נשיאנו אודות דברי הצ"צ, שבאחרון של פסח מסתיים הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח — מודגש גם הקשר והשייכות של הגאולה העתידה (ששייכת בעיקר לאחרון של פסח) עם היציאה ממצרים (ענינו של לילה הראשון דפסח), וכמ"ש "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שלכן גם לעתיד לבוא מזכירין יצי"מ, וכפי שאומרים בתחלת ההגדה של פסח: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך¹⁶⁶ . להביא לימות המשיח"¹⁶⁷.

וכיון שביצי"מ הי' גם הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם"¹⁶⁸, הרי מובן, שכן הוא גם בנוגע להענין דיצי"מ כפי שישנו "בכל דור ודור"¹⁶⁹ ו"בכל יום ויום"¹⁷⁰, היינו, שגם בעבודתנו עכשיו צריך להיות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם".

163 (165) סה"מ תש"ח ש.ש. ושם ע' 164.
 164 (166) פ' ראה טז, ג.
 165 (167) ברכות יב, סע"ב.
 166 (168) תהלים קלו, יו"ד.
 167 (169) פסחים קטז, ב (במשנה).
 168 (170) תניא רפמ"ז.

163 (166) ראה "מ"מ, הגהות והערות קצרות" ב"לקוטי פירושים" לתניא שם (ע' יט ואילך). וש"נ.

164 (164) רד"ה כימי צאתך דאחש"פ תש"ח (סה"מ תש"ח 159), מזח"ג קעו, רע"א. וראה גם זח"א רסא, ב. הובא באוה"ת שבהערה

כד. ויש לבאר תחילה תוכן הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" שהי' ביצי"מ — דלכאורה אינו מובן: לאחרי שה' הכה את מצרים בעשר המכות — מה ניתוסף ונתחדש עוד ע"י הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם"?

והענין בזה:

ידוע שבהיותם במצרים היו בני"י משוקעים במ"ט שערי טומאה¹⁷¹ (אף שבודאי לא היו כולם ח"ו במעמד ומצב כזה, וכמו שבט לוי¹⁷², וכן זקני ישראל — "זקן שקנה חכמה"¹⁷³), ועד כדי כך, שהיו כאלו שלא שמעו אל משה ולא רצו לצאת ממצרים.

ולאידיך גיסא, הרי החידוש ביצי"מ הוא שאפילו יהודי אחד לא נשאר במצרים (דלא כמו בגאולות שלאח"ז, שחלק מבנ"י יצאו מהגלות, וחלקם נשאר במדי ופרס ויון כו')¹⁷⁴, ולא עוד אלא שבנ"י הוציאו עמהם ממצרים את כל ניצוצות הקדושה, כמ"ש¹⁷⁵ "וינצלו את מצרים", "כמצודה שאין בה דגן כמצולה שאין בה דגים"¹⁷⁶.

— ולהעיר גם מהסיפור הידוע¹⁷⁷ אודות אדמו"ר הזקן בעת מלחמת אלכסנדר ונפוליון (שהי' סבור שאם ינצח נפוליון, הנה אף שירבה העושר בישראל, יתפרדו מאביהם שבשמים, ואם ינצח אלכסנדר, הנה אף שירבה העוני בישראל, יתוסף ביראת שמים כו')¹⁷⁸, שכאשר הגיעה הידיעה שנפוליון מתקרב, נסע אדמו"ר הזקן עם כל בני ביתו ממקום דירתו, וצוה שיקחו עמהם את כל הנכסים, ולאחרי שנסעו כברת דרך, שלח שליח מיוחד שיחזור לבית דירתו ויבדוק היטב אם לא נשאר מאומה מכלי ביתו, ואכן נמצא "פּאַנטאָפּל" ... (והגע עצמך: למרות שמדובר אודות "פּאַנטאָפּל", שאינו אלא לבוש של הרגל — הרגיש בכך רבינו הזקן), ומיד לאח"ז נשרף כל הבית. וכאשר הגיע נפוליון, הנה מיד נסע בעצמו או ששלח מישהו לביתו של רבינו הזקן, אבל, לא הצליח למצוא דבר מרכושו של רבינו הזקן.

וטעם הדבר שענין זה הי' נוגע כ"כ עד כדי מס"נ, הוא, לפי שגם חפציו של איש ישראל שייכים אליו, שלכן "התורה חסה על ממונם של

(175) בא יב, לו.

(176) ברכות ט, ריש ע"ב. וש"נ.

(177) ראה תו"מ — רשימת היומן ע'.

קעה. וש"נ.

(178) ראה התועדויות תשנ"ב ח"א ס"ע

401 ואילך. וש"נ.

(171) ראה זו"ח ר"פ יתרו.

(172) ראה רמב"ן, בחיי וחזקוני שמות ה,

ד.

(173) קידושין לב, ב.

(174) ראה לקו"ש ח"א בתחלתו. וראה

גם תר"מ חל"ד ע' 266. וש"נ.

ישראל¹⁷⁹, לפי שהקדושה של איש ישראל נמשכת וחודרת גם בנכסיו הגשמיים (וע"ד שמצינו שמהות התענוג העליון ירד ונתגשם בה"מ¹⁸⁰). וזהו גם הטעם שיציאת בני"מ מצרים היתה צריכה להיות באופן שלא ישאירו שום דבר במצרים. —

וכיון שבני"מ לא היו יכולים לצאת מצרים כל זמן שנשאר עדיין יהודי אחד במצרים — ה"י צורך שהגויים יגרשו את אלו שלא רצו לצאת מצרים; וכדי שהגויים יעשו זאת — הוצרך להיות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם".

ויש להביא דוגמא לזה בנגלה דתורה — ביטול עבודה זרה של ישראל ע"י עכו"ם דוקא¹⁸¹.

כה. ובענין זה יש גם לימוד והוראה בעבודת כל אחד מישראל — בנוגע לה"מצרי" שבו:

ובהקדם הסיפור הידוע¹⁸² אודות החסיד ר' שמואל מונקעס, בבואו בפעם הראשונה לביתו של רבינו הזקן, בלילה, וכיון שבני הבית היו שינים, פתח את הדלת רבינו הזקן בעצמו, ולאחרי דין ודברים ביניהם, כשאמר לו רבינו הזקן שתיכף יקרא את הגוי שיגרשנו מהבית — השיב ר"ש מונקעס: "מיין גוי איז שטאַרקער פון אייער גוי"¹⁸³.

והענין בזה — כפי שמבאר רבינו הזקן בלקו"ת דרושי שמע"צ¹⁸⁴, "שיש בחי' גוים הם הגוף ונפש הבהמית שמקליפת נוגה, והם הם הסובבים ומלבישים את הנפש וכו'".

ועפ"ז מובן תוכן הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" בעבודתו של כל אחד מישראל (כמודגש ביותר בעבודתנו עתה, קודם הגאולה העתידה, עלי' נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שאז ה"י הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם") — שצריך להיות בירור הגוף ונה"ב (לא ע"י תעניות וסיגופים, אלא) באופן ד"עזב תעזוב עמו"¹⁸⁵, והיינו, שהם עצמם יתהפכו לקדושה, וכמארז¹⁸⁶ "מיני' ובי' אבא לישדי' בי'".

(183) = הגוי שלי חזק יותר מהגוי שלכם. (184) ז, ד.

(185) משפטים כג, ה. וראה כתר שם טוב בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).

(186) סנהדרין לט, ב. וראה תניא רפ"א.

(179) ר"ה כז, א. וש"נ. וראה כש"ט סרי"ח.

(180) ראה גם תו"מ חל"ד ע' 229. וש"נ.

(181) ראה ע"ז נב, סע"ב. תוספתא דע"ז

פ"ו ה"ב.

(182) ראה גם תו"מ ח"ל ע' 119. וש"נ.

נרגא", כך, שכאשר ישנו איזה כח וכשרון מיוחד בגוף ונה"ב, הנה הם עצמם צריכים להכריז "אין עוד מלבדו"¹⁸⁷.

כו. וכשם שהדברים אמורים בנוגע לכל אחד מישראל — כן הוא גם בנוגע ל"קומה שלימה" דכללות בני"י:

יש כאלו שעיקר ענינם הוא המעשה — רגל, או ענין הרגש — לב; ויש כאלו שעיקר ענינם הוא השכל — ראש, שזהו הענין ד"בכור", כידוע¹⁸⁸ שחכמה שבנפש נקראת בשם "בכור".

וביניהם גופא — יש כאלו שהשי"ת הצליחם והם משקיעים את כח החב"ד שלהם בלימוד התורה, חכמה דקדושה ואלקות; ואלו שמאיוז סיבה שתהי' אינם מונחים עדיין בחכמת התורה — צריך להיות אצלם הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם":

בכורי מצרים — הם אלו שעוסקים בלימוד חכמות חיצוניות, כי, "בכור" קאי על ענין החכמה (כנ"ל), וכיון שחכמות חיצוניות הם (לא כמו חכמת התורה ש"ארוכה מארץ מדה גו"¹⁸⁹, אלא הם) בהגבלה, הרי זה "בכורי מצרים", מלשון מיצר וגבול.

ואצלם צריך לפעול הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" — לגלות ולמצוא ("דערגרונטעווען זיך") את האמת שבחכמות חיצוניות גופא, ששרשם ומקורם משבירת הכלים דחכמה דקדושה¹⁹⁰, שלא די בכך שיש בהם ענינים שיכולים לנצלם לקדושה, בבחי' "רקחות וטבחות" לתורה¹⁹¹, אלא יתירה מזה — שמהם גופא מוכיחים ש"אין עוד מלבדו".

וכאשר יפעלו אצלם הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם", אזי יתבטלו גם כל הענינים המצירים והמגבילים, הן אצלם, והן אצל אלו שבסביבתם, ועד אצל כל בני"י ש"ערכים זה בזה"¹⁹².

ובנוגע לפועל:

כיון שנמצאים כאן כאלו שזה-עתה באו מהתעסקות בחכמות חיצוניות, יחד עם הידידים הסמוכים אליהם, אשר, כדברי הבעש"ט, אין זה בדרך מקרה, אלא בהשגחה פרטית¹⁹³ — הנה יה"ר שיקויים בהם

ח"א סתי"ד (ד"ה אמרת) — בשם הרמב"ם.

(187) ואתחנן ד, לה.

מרכבת המשנה לאבות פ"ו מ"א.

(188) ראה לקו"ש חיי"ז ריש ע' 334. וש"נ.

(192) סנהדרין כז, סע"ב. וש"נ.

(189) איוב יא, ט.

(193) ראה כתר שם טוב בהוספות סקע"ט

(190) ראה תניא ספ"ח.

ואילך. וש"נ.

(191) ראה שמואל"א ח, יג. אגרת

הרמב"ם (פאר הדור סמ"א). שו"ת הרשב"א

מארז"ל¹⁹⁴ "בא לטהר מסייעין אותו", לגלות ולמצוא את האמת שבחכמות חיצוניות גופא — "ואמת הוי' לעולם"¹⁹⁵, באופן ש"מיני' ובי' אבא לישדי' ביי' נרגא", כאמור, שמהם גופא מוכיחים ש"אין עוד מלבדו".
[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "ממצרים גאלתנו". אח"כ ציוה לנגן ניגון אדמו"ר הצ"צ — "ימין ה' רוממה"].

* * *

כז. מצינו בהנהגת רבותינו נשיאינו (אצל רבינו נשיאנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, וכן אצל אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע), שקודם הקידוש דליל שביעי של פסח היו מזכירים — בדרך שאלה — שהיום אין מברכים ברכת שהחיינו¹⁹⁶. וכך נהגו בכל שנה ושנה, והיינו, שלמרות ששאלה זו (למה אין מברכים שהחיינו בשביעי של פסח) נשאלה כבר בשנה שעברה, חזרו והזכירו שאלה זו עוד הפעם. — החילוק הי' רק אל מי היו פונים בשאלה זו, אבל תמיד היו חוזרים ומזכירים את השאלה. ולכאורה יש לתמוה על הנהגה זו — לשאול על דין המפורש בשו"ע, ובכל שנה מחדש — שלא מצינו דוגמתה בענין אחר.

ולהעיר, שבתחילה היתה הנהגה זו בחשאי, ולכן לא שמענו ביאור על הנהגה זו, אבל כיון שכבר נתפרסם הדבר, יש מקום לשקו"ט בביאור הטעם להנהגה זו.

ולאידך גיסא, יש לבאר הטעם שהנהגה זו היתה בשביעי של פסח דוקא, ולא באחרון של פסח, אף שלהיותו יו"ט שני דשביעי של פסח, צריכים להיות בו כל עניני היו"ט דשביעי של פסח.

כת. ובהקדמה — שיש לחקור בהטעם שאין מברכים שהחיינו בשביעי ואחרון של פסח וכן בחול המועד, שיש לפרשו בב' אופנים: (א) החיוב הוא רק על התחלת המועד (כמו אמירת הלל ש"בהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו"¹⁹⁷), ורק אם שכח לברך בתחלת המועד, מברך בימים שלאח"ז מצד תשלומין, (ב) החיוב הוא על כללות זמן המועד, אלא שנפטר מהחיוב עי"ז שברך בתחילת המועד.

[פרטי הדברים בהחילוק שבין אמירת הלל לברכת שהחיינו, והנפק"מ לדינא בין ב' האופנים הנ"ל, לענין גר שנתגיר וקטן שהגדיל,

ואילך (התוועדויות תשמ"ג ח"ג ע' 1308 ואילך).

(194) שבת קד, א. ויש"נ.

(195) תהלים קיז, ב.

(197) שו"ע אדה"ז או"ח סת"צ ס"ו.

(196) ראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ג ס"ג

או אם אירע אונס לאחר תחלת זמן החיוב — ראה בהשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ונדפסה בלקו"ש חל"ז ע' 14 ואילך].

כט. ויש להוכיח¹⁹⁸ מדברי רבינו הזקן בשו"ע סת"צ סי"ב: "בשביעי ושמיני של פסח .. אין אומרים שהחיינו בקידוש של שתי לילות, כיון שכבר אמרו בשתי לילות הראשונים של פסח", "אמרו" (בוא"ו) דייקא¹⁹⁹, שפירושו, שכבר אמר אותו — את הברכה שהוצרך לברך בשביעי ושמיני של פסח (ועד"ז בחול המועד), ומזה משמע, שגם בימים שלאח"ז ישנו חיוב בפ"ע (ולא רק דין תשלומין), אלא שהדין הוא שכיון שברך שהחיינו בלילות הראשונים, הרי זה פטור²⁰⁰ מלברך בימים שלאח"ז.

ועוד יש להוכיח שהוא חיוב בפ"ע — ממ"ש רבינו הזקן בסתע"ג ס"ב, ש"אם שכח לברך (שהחיינו בקידוש ליל א') .. אפילו נזכר למחר ביום יברך ואפילו באמצע השוק, ואם נזכר לאחר שקידש היום יום טוב שני של גליות, הרי הוא נפטר בשהחיינו שיברך על הכוס לאחר הקידוש":

אם החיוב דברכת שהחיינו הוא רק על התחלת היו"ט, ולאח"ז אין בו חיוב מצד עצמו אלא דין תשלומין בלבד — אינו מובן למה ימתין עד לברכת שהחיינו שיברך על הכוס לאחר קידוש, ולא יברך מיד לתשלומין דיום ראשון, הרי תשלומין דיום ראשון יש להם דין קדימה לברכת שהחיינו בליל ב', שאינה אלא מנהג, "דלא לזלזולי בה"²⁰¹, "לומר²⁰² שאינו יום טוב כלל, ועי"כ יבואו ג"כ לעשות בו כל מלאכת עבודה"?

ומזה יש להוכיח שבימים שלאח"ז יש (לא רק דין תשלומין, אלא) גם חיוב מצד עצמו, ולכן "אם נזכר לאחר שקידש היום יום טוב שני של גליות, הרי הוא נפטר בשהחיינו שיברך על הכוס לאחר הקידוש", כי, כשיש חיוב מצ"ע (חיוב מן התורה שישנו במשך כל ימי החג) וחיוב דתשלומין (לברכת שהחיינו ששכח ביום ראשון), יש להקדים החיוב מצ"ע — בקידוש, ובמילא כבר השלים ג"כ (משא"כ בתפלה, שלאחרי שמתפלל התפלה שנתחייב בה עתה, חוזר ומתפלל תפלה נוספת בתור תשלומין לתפלה שהחסיר²⁰³).

[ועפ"ז לא נצטרך לומר שרק "אם נזכר לאחר שקידש היום יום

ס"ב: "הרי הוא נפטר כו".

(201) שבת כג, סע"א.

(202) שו"ע אדה"ז אר"ח סת"צ ס"א.

(203) ברכות כו, ריש ע"ב. שו"ע אדה"ז

אר"ח רסק"ח.

(198) בהבא לקמן שולבו כמה ענינים

מרשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א בכתי"ק —

במענה על כמה שאלות (המור"ל).

(199) ראה לקו"ש שבפנים הערה 24.

(200) ע"ד פס"ד ולשון אדה"ז סתע"ג

טוב שני של גליות" צריך להמתין עד לקידוש, משא"כ אם נזכר לאחר שקידש יום שביעי של פסח, שבו אין מברכים שהחיינו בקידוש, אין לו להמתין לקידוש, אלא צריך לברך שהחיינו מיד שנזכר — שזהו חידוש גדול, אלא אתי שפיר שגם בשביעי של פסח צריך להמתין לקידוש, כי, אמירת שהחיינו כששכח ביום ראשון היא לא רק בתורת תשלומין, אלא גם מפני החיוב שיש בכל ימי הפסח מצד עצמם, וזמן החיוב הוא אחר קידוש, כמו בכל יו"ט].

ל. ונוסף לכך שבימים שלאח"ז יש חיוב מצד עצמו — יש בזה גם ענין של תשלומין:

בסתרמ"ג ס"ה כותב רבינו הזקן: "אם לא בירך שהחיינו בליל הראשון (דסוכות) ונזכר למחר, אומר בשעה שנזכר, אפילו שלא על הכוס, ואם לא נזכר למחר, וגם בליל שני שכח ולא בירך שהחיינו, ונזכר באחד משאר ימי החג, יברך אימתי שנזכר, שברכת שהחיינו יש לה תשלומין כל שבעה, כמו שנתבאר בסימן תע"ג לענין פסח".

ובסתע"ג (ס"ב): "אם שכח לברך שהחיינו בקידוש ליל שני, אפילו אם בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר בכל שבעת ימי החג, דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גליות".

והרי כש"בירך כבר בליל ראשון" נפטר מהחיוב בפ"ע שיש בימים שלאח"ז, וא"כ, מה שמברך בכל שבעת ימי החג כששכח לברך בקידוש ליל שני, הרי זה בודאי רק דין תשלומין — דאף שחיוב הברכה ביום שני אינו אלא מתקנת חכמים, עבדינן תקנתא לתקנתא שיצטרך להשלים חיוב זה²⁰⁴.

[ולהעיר, שההוכחה היא מדציין אדה"ז בסי' תרמג "כמשנ"ת בסתע"ג", ולא ממ"ש בסתע"ג עצמו.

ובהקדמה:

באמר שהחיינו ביום א' ושכח ביום ב' ונזכר קודם אחש"פ: משום חיוב בפ"ע — אין צריך לברך אלא באחש"פ, דברכת ז' ימים כבר אמרה ביום א', אבל אחש"פ אינו יכול להפטר בברכת יום א', כי ממה־נפשך א' מהם חול; ואילו לטעם דתשלומין (ועבדינן תקנתא לתקנתא) — אומרה מיד כשנזכר (לתשלומין דיום ב').

ועפ"ז, בסתע"ג מצד עצמו אין הכרח שזהו מדין תשלומין, אלא

(204) ראה הדעות בזה — אנציק' תלמודית ערך ברכת המזון בתחלתו (כרך ד ע' תלג"ד).

יכול להיות גם משום חיוב בפ"ע — דיש לפרש (אף כי בדוחק קצת): אם שכח לברך שהחיינו בקידוש ליל שני, חייב לברך (ולצדדין קתני: באחרון של פסח — אם בירך כבר בליל ראשון. ובאם לא בירך ביום א') בכל שבעת ימי החג, דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גליות.

ורק מזה שאדה"ז מציין בסי' תרמג בהטעם דתשלומין "כמשנ"ת בסתע"ג", יש להוכיח שגם אם בירך בליל ראשון (שאז נפטר מהחיוב בפ"ע שיש בימים שלאח"ז), ושכח ביום ב', חייב לברך (לא רק באחש"פ, אלא) אימתי שנזכר בכל שבעת ימי החג, מדין תשלומין, דס"ל דעבדין תקנתא לתקנתא].

לא. ויש להוסיף, שיש גם ענין של תשלומין בהוספה על החיוב שמצד עצמו:

בסתרמ"ג הנ"ל כותב רבינו הזקן: "אם לא בירך שהחיינו בליל הראשון . . וגם בליל שני שכח ולא בירך שהחיינו, ונזכר באחד משאר ימי החג, יברך אימתי שנזכר, שברכת שהחיינו יש לה תשלומין כל שבעה". ולכאורה, מהו הצורך בענין התשלומין בשעה שיש חיוב מצ"ע, שהרי לא בירך בליל הראשון?

ויש לומר, שדבר גדול אמר בזה — שבברכתו באחד משאר ימי החג, ה"ז לא רק שעשה מה שהוא מחוייב בימי חול המועד מצד עצמו, אלא שגם עי"ז לא חיסר כלום ביו"ט הא', כי משלימו.

ועוד ענין בזה:

ברכת שהחיינו — תוכנה שמחה והודאה על "שהחיינו כו' לזמן הזה", שמזה מובן, שככל שהזמן ושמחתו גדול יותר — ההודאה צ"ל גדולה יותר. ומזה מובן, שכערך עילוי יו"ט על חול המועד (ואפילו יו"ט הא' דפסח על יו"ט האחרון דפסח, שכבר הורגל בהשמחה) — בערך זה עילוי ההודאה (דשהחיינו) דתשלומין על ההודאה דחיוב חול המועד מצד עצמו.

ועפ"ז יומתק חילוק הלשונות דאדה"ז, דבסי' ת"צ הלשון הוא "אמרו" — דאמרו כולו בליל א' (ואדרבה — עוד ביתר שאת); ובסתע"ג הלשון הוא "נפטר" — דרק נפטר מהחיוב, אבל לא אמרו, כי חסר עילוי ההודאה דליל א' דאורייתא על ההודאה דליל ב' דאין נוהגין יו"ט אלא כו' (שם ר"ס ת"צ).

לב. והנה כל השקו"ט הנ"ל בהחיוב דברכת שהחיינו היא לא רק

בנוגע לשביעי ואחרון של פסח, אלא גם בנוגע לחול המועד; ונוסף לזה יש ענין מיוחד בנוגע לשביעי של פסח:

היו"ט דשביעי של פסח קשור עם קריעת ים סוף, שאז הי' גמר ושלמות היציאה ממצרים²⁰⁵ — כי, גם לאחרי שיצאו ממצרים, והגיעו כבר ל"פי החירות"²⁰⁶, שלפי מנהג מצרים הנה כל עבד שבורח מאדוניו כשהי' מגיע לפי החירות הי' נעשה בן חורין²⁰⁷, הרי עדיין היו המצריים רודפים אחריהם, ועד שהיתה כתה מבנ"י שאמרו "לשוב למצרים"²⁰⁸, ובלעדי כתה זו לא היתה יכולה להיות היציאה ממצרים גם אצל כל בנ"י ומשה רבינו, כיון שהיציאה ממצרים הוצרכה להיות באופן שאפילו יהודי אחד לא ישאר בגלות מצרים¹⁷⁴.

ונוסף לכך שבקריעת ים סוף הי' גמר ושלמות היציאה ממצרים, הנה עי"ז ניתוסף עילוי גדול יותר לגבי יצי"מ — כמארוז"ל⁹⁴ "גדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים".

ונוסף על העילוי ד"ביזת הים", שאף שהיתה גדולה מביזת מצרים, הרי זה עדיין בערך זל"ז — ניתוסף בקריעת ים סוף עילוי שבאין ערוך לגמרי, שעי"ז נעשית ההכנה למתן-תורה:

מבואר בדרושי חסידות²⁰⁹ שהענין דקריעת ים סוף לא הי' בשביל הצלת בנ"י ממצרים, שהיתה יכולה להיות באופן אחר, וגם לא בשביל המשך הליכת בנ"י במדבר, שהרי באותו צד שירדו באותו צד עלו (כדאיתא בתוס'²¹⁰), אלא הענין דקריעת ים סוף הי' הכנה למתן-תורה — כי, עי"מ נעשה החיבור דעליונים ותחתונים²¹¹, ולכן, בתור הכנה לזה הוצרך להיות הענין ד"הפך ים ליבשה"²¹², חיבור ים ויבשה, היינו, שהכח האלקי המכוסה בבריאה (ים) בא לידי גילוי (יבשה).

והרי הענין דמ"ת הוא שלא בערך להענין דיצי"מ, שהרי כל הענין דיצי"מ הוא בשביל מ"ת, כמ"ש¹⁰⁴ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

לג. ומזה מובן ששביעי של פסח חלוק מימי חול המועד שלפניו,

(205) ראה גם תו"מ חל"ג ס"ע 37 ואילך. (209) ראה ד"ה והי' ביום ההוא גו' דאחש"פ דאשתקד פ"ב (תו"מ חל"ג ע' 322). וש"נ.

(206) בשלח יד, ב. (207) ראה לקח טוב ושכל טוב עה"פ. (208) חזקוני שם (בשם מדרש). (209) מהללם שם, יג"ד. (210) ד"ה כשם — ערכין טו, א. (211) ראה שמור"ר פי"ב, ג. ועוד. (212) תהלים טו, ו.

ש"כולן טפלים ליום טוב הראשון" (כיון ש"קרבנות כל הימים הן שוין לקרבנות יום טוב הראשון")¹⁹⁷ — כיון שיש בו דבר חידוש — שמחה מיוחדת מצד הענין דקריעת ים סוף.

וכיון שבשביעי של פסח ניתוסף ענין מיוחד של שמחה, יש מקום לאמירת ברכת שהחיינו בשביעי של פסח²¹³ (נוסף על החיוב מצד עצמו שיש בו כבכל ימי חג הפסח) — לא מצד הענין דביזת הים, שלהיותה בערך לביזת מצרים, יכולים להשוות זאת לימי חול המועד סוכות, שאף ש"כל יום הוא חלוק בקרבנותיו מיום חבירו .. והרי כל יום הוא כמועד בפני עצמו"¹⁹⁷, מ"מ אין אומרים בהם שהחיינו, אלא — בעיקר — מצד ההכנה למ"ת, שלהיותו ענין שבאין ערוך ליצי"מ, יש מקום שמצד זה יאמרו שהחיינו בשביעי של פסח.

והסיבה לכך שאין אומרים שהחיינו בשביעי של פסח מצד ענין ההכנה למ"ת שנתחדש בו (שעל זה אי אפשר לומר "שכבר אמרו בשתי לילות הראשונים של פסח") — בגלל שברכת שהחיינו היא רק על שמחת לבב מדבר שישנו בפועל ובחזומו, ולכן אי אפשר לברך שהחיינו מצד ההכנה למ"ת, שזהו ענין שיהי' לאחרי זמן. וע"ד שאין מברכים שהחיינו על ספירת העומר, כיון שכל ענין ספה"ע הוא הכנה לעצרת שתלוי' בספירת שבעה שבועות²¹⁴.

ואעפ"כ, כיון שיש מקום לאמירת שהחיינו בשביעי של פסח, לכן נהגו רבותינו נשיאינו שבכל שביעי של פסח היו מזכירים ע"ד ברכת שהחיינו בדרך שאלה עכ"פ.

וע"ד המסופר²¹⁵ אודות הרה"צ ר' לוי יצחק מבארדיטשוב, שבאמירת "ברכה מעין שלש" הי' חותם: "על המחי", ואח"כ הי' מוסיף: "ועל הכלכלה אומר המחותן (רבינו הזקן) שלא לומר"²¹⁶, והיינו לפי שרצה להזכיר "על הכלכלה" בדרך שלילה עכ"פ.

לד. אמנם, הנהגה זו (להזכיר ע"ד אמירת שהחיינו בדרך שאלה עכ"פ) היתה בשביעי של פסח דוקא, ולא באחרון של פסח — אף שכיון שאחרון של פסח הוא יו"ט שני דשביעי של פסח, צריכים להיות בו כל

(215) ראה גם דרכי חיים ושלום אות שיא בהערה ג. אור ישע — מנהגי מהרי"ו סוליצא (ירושלים, תשמ"ו) אות קמב בהערה רכ. (216) ראה שער הכולל ספ"ד.

(213) ראה גם לקו"ש שם ע' 19 — בנוגע להשייכות לגאולה העתידה. (214) ראה שו"ת הרדב"ז (סי' אלף שכז). אבודרהם סדר תפלות של חול (שער ג). מהרי"ל סדר ברכת העומר. ועוד.

הענינים דשביעי של פסח, כמו כל יו"ט שני של גליות, שיש בו כל הענינים דיו"ט ראשון, מצד ספיקא דיומא²¹⁷:

גם לדעת אדה"ז שמי שאמר שהחיינו בליל א' (שעי"ז נפטר מהחיוב בפ"ע בימים שלאח"ז) ושכח בליל ב' מברך (לא רק באחרון של פסח, שלא נפטר בברכת יום א', אלא גם) בכל ימי הפסח, משום דס"ל דעבדינן תקנתא לתקנתא (כנ"ל סכ"ט) — הנה ג' תקנות ס"ל גם לאדה"ז שאין עושין.

ובנוגע להזכרת שהחיינו באחרון של פסח — הרי זה ג' תקנות: (א) קס"ד דאמירת שהחיינו — בשביעי של פסח, (ב) הזכרת שהחיינו עכ"פ, אף שע"פ דין אין לאמרו. (ג) כל זה — באחרון של פסח.

לח. והנה, אע"פ שבאחרון של פסח לא היו רבותינו נשיאינו מזכירים ע"ד הקס"ד דאמירת ברכת שהחיינו כמו בשביעי של פסח — הרי לאידך גיסא, השמחה דאחרון של פסח אצל רבותינו נשיאינו היתה גדולה יותר מאשר בשביעי של פסח, כידוע²¹⁸ שבשביעי של פסח היו רבותינו נשיאינו בתנועה של "אָנגעצויגנקייט"²¹⁹, ואילו באחרון של פסח היו בשמחה.

וטעם הדבר — כיון שאחרון של פסח קשור עם הגאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו, גואל ראשון הוא גואל אחרון (כנ"ל סי"ז), ולכן השמחה שבו היא גדולה יותר מכל שאר ימי הפסח הקשורים עם הגאולה ממצרים.

וע"י השמחה עצמה, שענינה הוא פריצת גדר²²⁰, והיינו, שכללות עבודת האדם נעשית באופן של פריצת כל ההגבלות והגדרים, באופן ד"ופרצת"²²¹ — פועלים ש"יעלה הפורץ לפנינו"²²², בעגלא דידן. [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון אדמו"ר האמצעי].

* * *

ואחרון של פסח — ליום ב' דחג השבועות. (218) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"א ס"ד (תו"מ ח"ל ע' 247). (219) = מתיחות מסויימת. (220) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד. (221) ויצא כח, יד. (222) ע"פ מיכה ב, יג.

(217) נזכר גם שבנוגע לספה"ע אין מקום לענין של ספק (ראה שו"ת דבר אברהם סל"ד), והיינו, לפי שספה"ע הוא הכנה למ"ת (ראה ר"ן סוף פסחים), ובתורה לא שייך ענין של ספק. אבל אעפ"כ, הרי חג השבועות ("זמן מתן תורתנו") עצמו הוא ב' ימים, מצד ספיקא דיומא. ובהתאם לכך, הנה שביעי של פסח יכול להיות הכנה ליום א' דחג השבועות,

לו. אודות יציאת מצרים מספרים רז"ל²²³ ש"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים".

למרות שאומות העולם טענו "אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם"²²⁴, הנה בפועל לא הי' כך, ואדרבה: נשים צדקניות אלו גידלו וחינכו דור שעליו מעידה התורה ש"הם הכירוהו תחילה"²²², עוד לפני הזקנים, ובזכות הנשים הצדקניות שלא התחשבו בשעבוד מצרים, והעמידו דור ש"הכירוהו תחילה", היתה הגאולה ממצרים.

וכיון ש"בכל דור ודור ובכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים"¹⁷⁰, הרי מובן, שכל הענינים שביצי"מ מהווים הוראה על כל יום ויום. ובפרט ככל שהולכים ומתקרבים לגאולה העתידה [שזהו ענינו של אחש"פ ששייך למשיח, כדמוכח מהיעודים שאומרים בהפטרת היום, כמו "לא ירעו ולא ישחיתו וגו'"¹⁶, שלא נתקיימו עד עתה, ועכצ"ל שקאי על זמן הגאולה העתידה], שתהי' דומה ליצי"מ, כמ"ש¹¹⁴ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" — הרי בודאי צריכים ללמוד מאופן הגאולה דיצי"מ, שהיתה בזכות נשים צדקניות.

לז. וענין זה נוגע במיוחד במדינה זו:

ה"קליפה" המיוחדת למדינה זו היא — היגיעה והטירדא היתירה בעניני פרנסה, שבזה טרודים תמיד, יומם ולילה ("מ'הָאָט נִיט קִיין טָאָג און נִיט קִיין נאַכט"), לא ינוח ולא ישקוט.

— לא ברשיעי עסקינן²²⁵, ואטו בשופטני עסקינן²²⁶; מדובר אודות יהודים שומרי תומ"צ, ואעפ"כ, טרודים הם בעניני הפרנסה, ולא מפסיקים לחשוב אודות המסחר או המשרה שממנה מתפרנסים.

יש להוסיף בזה:

שעבוד מצרים הי' באופן של "עבודת פרך", "שהיו מחליפין .. מלאכת נשים לאנשים"²²³, דאף שמלאכת נשים קלה יותר, מ"מ, כיון שאין רגילים בה, הרי זה מייגע יותר²²⁷.

ובכנוד"ד: יהודי, בן אברהם יצחק ויעקב, מצד גזע מחצבתו, מורגל הוא בעניני תומ"צ, ורק בגלל שהנשמה ירדה למטה בגוף ששם יש צורך בפרנסה, בהכרח להתעסק גם בענין הפרנסה, אבל רק באופן ד"יגיע

(226) ראה ב"ק פה, א. ב"מ מ, א. ב"ב ז, א. ועוד.
(227) ראה פרש"י סוטה שם.

(223) סוטה יא, ב.
(224) פרש"י פינחס כו, ה.
(225) ראה יומא ו, א. וש"נ.

כפי"ך²²⁸, ולא יגיעת המוח והלב²²⁹. אמנם, כאשר יהודי משקיע בזה גם את השכל שבמוח והרגש שבלב — הנה כיון שאינו מורגל בכך, הרי זה מייגע ומטריד אותו ביותר, ומונע אותו מלימוד השיעורים בתורה, שדוחה זאת למחר, ובאופן כזה הנה יום ירדוף יום וחרודש ירדוף חודש, ללא תורה כו'.

הן אמת שגם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית'²³⁰, אבל, ענין זה נאמר בנוגע לנשמה; ואילו בנוגע לנפש הבהמית והגוף — הרי זה באופן שמשלו בגופם, כך, שאין לו פנאי לא ללימוד הנגלה ולא ללימוד החסידות, לא לתפלה בפירוש המילות ולא לתפלה בציבור. ועד כדי כך, שענין זה הוא לא רק בנוגע לבעלי-עסק, אלא גם בנוגע ליושבי-אוהל:

הלימוד הוא באופן שאינו מונח בהענין לאמיתתו ("ער האלט ניט באַ דעם ענין"), אלא רק משתדל לשמור את הזמן הקבוע — כהלשון "עשה תורתך קבע"²³¹, ומקפיד להביט בשעון "שלא יקדים ושלא יאחר" (כפי שמצינו בנוגע להדלקת נר שבת²³²), היינו, שלא יקדים את הלימוד רגע אחד קודם הזמן, ולא יאחר את הלימוד רגע אחד לאחרי הזמן... ומזה מובן באיזה אופן הוא הלימוד במשך הזמן שבינתיים!

וכאשר משפיע או ראש-ישיבה שלומד עם תלמידי הישיבה מתנהג באופן כזה — הרי זה פועל גם על התלמידים, שבעת הלימוד ממתנינם בקוצר רוח ("זיי קענען זיך ניט דערווארטן") מתי יסגור המשפיע או ראש-ישיבה את הספר, ואז יהיו במצב של "חירות" — לא מיצר הרע²³³, אלא — מתורה.

— האמת היא שאין לדבר דיבורים כאלו ביו"ט בכלל, ובפרט באחרון של פסח, יו"ט שני של גליות דשביעי של פסח, עליו נאמר²³⁴ שהוא מקור השמחה, ובאחרון של פסח, יו"ט שני של גלויות, שהוא ע"ד ענין התרגום שמבאר כל ענין בפירוש ובגלוי²³⁵, צריכה להיות השמחה גדולה יותר. אבל, אי אפשר להתעלם מהמציאות שבמדינה זו יש "קליפה" של פיזור הנפש, אפילו אצל תלמידי הישיבות ויושבי-אוהל, ובפרט אצל

(232) שבת כג, ב.

(233) ראה זח"ב מ, א. זו"ח צז, א.

(234) סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 52 ואילך.

(235) ראה גם לקו"ת דרושי שמע"צ צב,

ג. ובכ"מ.

(228) תהלים קכח, ב.

(229) ראה לעיל ריש ע' 70. וש"נ.

(230) תניא ספכ"ד.

(231) אבות פ"א מט"ו. וראה לקו"ש ח"ז

ע' 347. וש"נ.

בעלי-עסק, שאפילו באמצע הלימוד ובאמצע התפלה חושבים כבר אודות הרגע שלאח"ז שבו יהיו שקועים ב"טיט היון"²³⁶ של גלות מצרים.

לח. וכיון שכן, יכולים לחשוב, ש"אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם":

אם כן הוא המצב אצל אנשים, שחייבים בלימוד גליא דתורה ובלימוד פנימיות התורה, וחייבים בתפלה [ואפילו להדעות שתפלה היא מדרבנן, הרי בשעה שמתפלל, בודאי מקיים המצוה "ולעבדו בכל לבבכם"²³⁷, שהיא מצות עשה דאורייתא²³⁸] — בנוגע לנשים, שאצלם אין זה אלא באופן ש"סומכות רשות"²³⁹, בודאי ש"משלו בנשותיהם".
אך הקב"ה נתן ברכה — ש"בינה יתירה ניתנה באשה"²⁴⁰.

ולכן, הנשים הצדקניות צריכות לגדל דור שלא ילמדו מאבותיהם וזקניהם שמונחים בעיני הפרנסה כו',

ואפילו בשעה שלומדים תורה, הנה הלימוד שלהם הוא רק כדי לצאת י"ח, ללא חיות וללא ניגון [פעם היו יהודים לומדים תורה מתוך ניגון, ולא ידעו כלל שיכול להיות באופן אחר], וכאשר מצלצל הטלפון, הנה תיכף ומיד — עוד לפני שיודעים אם זה טלפון חשוב — סוגרים את הגמרא או את המאמר, וממהרים לטלפון.

— מה כ"כ חשוב לך עכשיו הטלפון, הרי עכשיו אתה משוחח בטלפון עם הקב"ה, כמ"ש²⁴¹ "תען לשוני אמרתך", "כעונה אחר הקורא"²⁴². ובפרט שספק הדבר אם זה טלפון חשוב, וספיקא דאורייתא לחומרא!

ובכן, בענין זה צריכה להיות ההנהגה באופן ש"נערים פני זקנים ילבינו .. בת קמה באמה כלה בחמותה", כדברי הגמרא בסוף מסכת סוטה — דיש לומר שזהו ענין של ברכה (ע"ד המבואר בלקו"ת פ' בחוקות²⁴³, "שאף שלפי הנראה דברי התוכחות אלו הם קללות, אבל לפי האמת אינם רק ברכות"), שהנשים הצדקניות יגדלו דור שלא ילמדו מאבותיהם וזקניהם²⁴⁴;

בודאי שצריך לנהוג כבוד באביו כו', ומכ"ש ברכו שמביאו לחיי

(236) לשון הכתוב — תהלים מ, ג. (241) תהלים קיט, קעב.
(237) עקב יא, יג. (242) ראה סוכה לח, ב. תו"א יתרו סז, ב.
(238) ראה גם תו"מ חל"ה ע' 256. וש"נ. (243) א. לקו"ת שה"ש מד, ב. ובכ"מ.
(239) עירובין צו, ב. וש"נ. (243) מח, סע"א.
(240) נדה מה, ב. (244) ראה גם תו"מ חל"ג ע' 195. וש"נ.

העוה"ב²⁴⁵; אבל, בנוגע לפרט זה שהעיקר אצל אביו ורבו הם עניני העולם כו' — אין ללמוד מהם,

ואדרבה: כאשר הבן והתלמיד יתנהגו כדבעי, הרי זה יזכיר גם לאב והרב את הזמנים שבהם למדו בעצמם ב"חדר", בישיבה קטנה או בישיבה גדולה, וזכרון זה יפעל אצלם את ה"הנחה" שעניני התומ"צ הם העיקר, ואילו עניני העולם צריכים להעשות "בלא לב ולב"²²⁹,

והאמת היא, שמלבד התועלת הרוחנית שבדבר, הרי זה נוגע גם בגשמיות — כפי שמבאר הצ"צ בספר המצוות שלו²⁴⁶, שכיון שהעסק בפרנסה הוא רק לבוש לברכת ה', הרי "המרבה בלבושים לא העדיף מאומה, ואדרבה, מקלקל יותר, הא למה זה דומה, לאדם שתופר לו בגד, שצריך לתופרו כמדת גופו, ואם הוא ב' אמות ועושה לו לבוש ג' אמות או ד' אמות, ה"ז מקלקל וגורם שיכשל בו כו'".

וכל זה תלוי בנשים צדקניות שבדורנו זה, שעליהן לחנך את הילדים שידעו שהעיקר הוא קיום התומ"צ כו'.

ועי"ז נזכה לקיום היעוד "והשיב לב אבות על (ידי) בנים"²⁴⁷, בביאת אליהו הנביא זכור לטוב, "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא"²⁴⁸, שזוהי הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה להכריז שישלימו שתיית ד' הכוסות.

אח"כ צוה לנגן ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' — פ"א), והניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי", ועמד מלא קומתו ורקד על מקומו. לאחר ברכת המזון, תפלת ערבית והבדלה — חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א לכל הנאספים מ"כוס של ברכה".

[טרם צאתו אמר:]

קיץ בריא, קיץ שמח, וטוב תמידי ("א גוטער תמידי").

(247) מלאכי ג, כד (ובפרש"י).

(248) שם, כג.

(245) ראה ב"מ לג, א (במשנה).

(246) מצות תגלחת מצורע (דרמ"צ קז,